

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Jan Januš

**PREZIDENTSKÉ VOLBY V HISTORII ČESKOSLOVENSKÉHO
STÁTU**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. Dr. Ing. Ján Gronský, CSc.

Katedra: Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 6. června 2011

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. června 2011

Jan Januš

Za vstřícný, ochotný a osobní přístup, a také mnoho dobrých rad, bych chtěl poděkovat vedoucímu této diplomové práce, panu doc. J. Gronskému.

Jan Januš

Obsah

Obsah	1
Úvod	5
1 První prezidentská volba na území československého státu	8
1.1 První prezidentská volba na území československého státu v psané rovině	8
1.1.1 Prozatímní ústava a prezidentská volba – úvodní poznámky	8
1.1.2 Požadavky na prezidentského kandidáta	10
1.1.3 Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta před druhou novelizací prozatímní ústavy	11
1.1.4 Některé změny související s prezidentskou volbou po druhé novelizaci prozatímní ústavy	12
1.2 První prezidentská volba na území československého státu v praktické rovině... ..	14
2 Další prezidentské volby v období První republiky	18
2.1 Další prezidentské volby v období První republiky v psané rovině	18
2.1.1 Ústavní listina Československé republiky a zákon o volbě prezidenta republiky z roku 1920 – úvodní poznámky	18
2.1.2 Požadavky na prezidentského kandidáta	19
2.1.3 Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta	21
2.1.4 Krajní možnosti při volbě prezidenta	23
2.2 Další prezidentské volby v období První republiky v praktické rovině	24
2.2.1 Prvorepublikové prezidentské volby – obecné poznámky	24
2.2.2 Druhé zvolení T. G. Masaryka prezidentem.....	27
2.2.3 Třetí zvolení T. G. Masaryka prezidentem.....	28
2.2.4 Čtvrté zvolení T. G. Masaryka prezidentem.....	29
2.2.5 První zvolení Edvarda Beneše prezidentem	30

3	Prezidentské volby v období Druhé republiky a v prvním poválečném roce.....	32
3.1	Prezidentské volby v období Druhé republiky a v prvním poválečném roce – úvodní poznámky	32
3.2	Zvolení Emila Háchy prezidentem	33
3.3	Potvrzení Beneše ve funkci prezidenta a jeho další zvolení.....	35
4	Prezidentské volby v období účinnosti Ústavy 9. května a zákona o volbě prezidenta republiky z roku 1948.....	37
4.1	Prezidentské volby v období účinnosti Ústavy 9. května a zákona o volbě prezidenta republiky z roku 1948 v psané rovině.....	37
4.1.1	Ústava 9. května a zákon o volbě prezidenta republiky z roku 1948 – úvodní poznámky	37
4.1.2	Požadavky na prezidentského kandidáta	39
4.1.3	Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta	40
4.1.4	Krajní možnosti při volbě prezidenta	43
4.2	Prezidentské volby v období účinnosti Ústavy 9. května v praktické rovině	44
4.2.1	Zvolení Klementa Gottwalda prezidentem.....	44
4.2.2	Zvolení Antonína Zápotockého prezidentem	47
4.2.3	První zvolení Antonína Novotného prezidentem	49
5	Prezidentské volby v období účinnosti páté hlavy Ústavy Československé socialistické republiky	51
5.1	Prezidentské volby v období účinnosti páté hlavy Ústavy Československé socialistické republiky v psané rovině.....	51
5.1.1	Ústava Československé socialistické republiky – úvodní poznámky	51
5.1.2	Požadavky na prezidentského kandidáta	53
5.1.3	Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta	54
5.1.4	Krajní možnosti při volbě prezidenta	56

5.2	Prezidentské volby v období účinnosti páté hlavy Ústavy československé socialistické republiky v praktické rovině.....	56
5.2.1	Druhé zvolení Antonína Novotného prezidentem.....	56
5.2.2	Zvolení Ludvíka Svobody prezidentem.....	58
6	Prezidentské volby ode dne účinnosti ústavního zákona o československé federaci do Sametové revoluce.....	61
6.1	Prezidentské volby ode dne účinnosti ústavního zákona o československé federaci do Sametové revoluce v psané rovině.....	61
6.1.1	Ústavní zákon o československé federaci – úvodní poznámky.....	61
6.1.2	Požadavky na prezidentského kandidáta.....	63
6.1.3	Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta.....	64
6.1.4	Krajní možnosti při volbě prezidenta.....	67
6.2	Prezidentské volby ode dne účinnosti ústavního zákona o československé federaci do Sametové revoluce v praktické rovině.....	68
6.2.1	Druhé zvolení Ludvíka Svobody prezidentem.....	68
6.2.2	První zvolení Gustáva Husáka prezidentem.....	70
6.2.3	Další zvolení Gustáva Husáka prezidentem.....	72
7	Prezidentské volby od Sametové revoluce do rozpadu československého státu.....	74
7.1	Prezidentské volby od Sametové revoluce do rozpadu československého státu v psané rovině.....	74
7.1.1	Legislativní změny od Sametové revoluce do rozpadu československého státu – úvodní poznámky.....	74
7.1.2	Zásadní novelizace na ústavní úrovni z pohledu volby prezidenta.....	74
7.1.3	Zásadní novelizace jednacího řádu Federálního shromáždění z pohledu volby prezidenta.....	77
7.2	Prezidentské volby od Sametové revoluce do rozpadu československého státu v praktické rovině.....	78

7.2.1 První zvolení Václava Havla prezidentem	78
7.2.2 Další zvolení Václava Havla prezidentem a následné pokusy o zvolení československého prezidenta.....	80
Závěr.....	82
Seznam zkratk.....	86
Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů.....	87
Název práce v českém jazyce	102
Název práce v anglickém jazyce	102
Abstrakt v českém jazyce	103
Abstract in English	105
Klíčová slova – Key words.....	108

Úvod

Diplomová práce Prezidentské volby v historii československého státu si klade za cíl popsat volby prezidentů republiky, které mezi léty 1918 a 1992 proběhly na území československého státu, a to bez ohledu na jeho územní změny a změny jeho názvu.¹

Činit tak bude vždy ve dvou základních rovinách – v rovině psané ústavy, ústavních zákonů a jiných právních předpisů a v rovině konkrétního a individuálního průběhu volby, tedy v rovině praktické. Těžištěm této snahy budou především úspěšné volby, tedy ty, v nichž byl skutečně zvolen československý prezident.

Důraz tak bude kladen především na rozbor písemně stanovených volebních procedur a na faktický průběh daných volebních či jiných podstatných schůzí, jejich vzájemné srovnání a analýzu.²

Motivem práce bude poukázat na využití jednotlivých ustanovení v praxi a na rozdíly, které najdeme v případě voleb v demokratickém režimu a v režimu komunistickém. Zejména v případě komunistických prezidentů pak budou nastíněny paradoxní situace, kdy se volby jeví jako zcela demokratické, ale v praxi se stávaly jen realizací předem připravených záměrů Komunistické strany Československa.

Těžiště zájmu stojí v rovině ústavní, pravidla obsažená v zákonech a podzákonných právních předpisech tak budou v následném textu zmiňována jen tehdy, je-li to nezbytné a ve velmi omezené míře. Stejně tak nebude pozornost věnována ani běžným náležitostem schůzí volebních shromáždění či náležitostem a předpokladům

¹ Ve snaze o plynulost bude následně ve vlastním textu této práce namísto označení prezident republiky, prezident Československé socialistické republiky apod. užíváno pouze zjednodušené označení „prezident“, a to všech historických fázích československého státu. Vzhledem k tématu práce snad nemohou tímto zjednodušením vzniknout žádné nejasnosti.

² Průběh jednotlivých schůzí bude rekonstruovaný pomocí stenoprotokolů, ze kterých budou do této práce, pokud není stanoveno jinak, přejímány i veškeré faktografické údaje týkající se právě těchto schůzí.

navrhování kandidáta na prezidentský úřad.³ Pokud to není z logiky věci nezbytné, nebudou zmiňována ani data účinnosti jednotlivých, méně podstatných zákonů. I když je jasné, že jde o velmi důležité záležitosti, budou „opomenuty“ vzhledem ke snaze o maximální zaměření se na ústavní proceduru samotné volby a její praktické dopady.

Vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce budou jakékoliv právní i historické přesahy, týkající se dobové situace, osobností jednotlivých kandidátů, jejich motivace, zákulisních dohod apod., zmiňovány pouze ve velmi omezeném rozsahu a jen tehdy, je-li to nezbytné právě v souvislosti s procedurou volby.

Diplomová práce, která v případě aktualizací vychází ze stavu k 6. červnu 2011, by měla odpovědět na řadu otázek, například: Spojuje něco jednotlivé prezidentské volby? Co měly tyto volby společného a v čem se lišily? Co bylo typické pro volby v demokracii a co v době vlády komunistického režimu? Byla některá z voleb protiústavní? Jak se projevovala předem připravená zinscenování voleb komunistických prezidentů? Jakým způsobem bylo právo překrucováno? Lze mluvit o něčem takovém i v případě prezidentských voleb? Může znalost historického vývoje přispět k současným diskuzím o prezidentské volbě?

Právě poslední z položených otázek má v současné době své jasné zdůvodnění, protože diskuze na toto téma (tedy zda zavést či nezavést přímou volbu prezidenta) zaměstnávají politiky, média i širokou veřejnost. Tato varianta má jistě svá pro i proti. Podle názorů mnohých odborníků by s takovouto změnou muselo dojít i k posunu postavení prezidenta v rámci ústavního systému a ke změně jeho pravomocí... Také v této souvislosti tak jistě může být zajímavé popsat historický vývoj prezidentských voleb na území československého státu.

³ Např. v některých případech obecná usnášeníschopnost, není-li stanovena přímo pro prezidentskou volbu a není-li podstatné, vzhledem k tématu práce, tuto otázku řešit apod.

Práce by měla navázat na můj dřívější výzkum pro účely předmětu Vývoj československého práva v letech 1948-1989 (práce Volba Klementa Gottwalda československým prezidentem, v populárně vědeckém přepracování částečně publikováno v časopisu Živá historie) a pro účast ve SVOČ v akademickém roce 2009/2010 s prací Okolnosti zvolení Gustáva Husáka československým prezidentem.

1 První prezidentská volba na území československého státu

1.1 První prezidentská volba na území československého státu v psané rovině

1.1.1 Prozatímní ústava a prezidentská volba – úvodní poznámky

K první prezidentské volbě v historii československého státu došlo 14. listopadu 1918. Bylo to jen krátce po 28. říjnu 1918, tedy po dni, kdy Československo začínalo pomalu existovat jako samostatný stát a zhruba dva týdny po setkání domácí a zahraniční politické reprezentace československého státu v Ženevě. Právě zde se rozhodlo, že Československo bude republikou a v jeho čele bude stát Tomáš Garrigue Masaryk.

Základní věci byly na zmíněném mítinku vybraných státních reprezentantů (za domácí stranu vedených Karlem Kramářem, za zahraniční akci Edvardem Benešem, budoucí prezident Masaryk se schůzky neúčastnil) dohodnuty.⁴

Státní reprezentace tak vlivem tehdy probíhajících událostí i myšlenkových posunů opustila veškeré předválečné představy o možnosti existence českého (či československého) státu v rámci rakousko-uherské monarchie (reprezentované již v druhé polovině 19. století například Františkem Palackým nebo Františkem Ladislavem Riegerem, tzv. austroslavismus), ale i koncepce novější, které spojovaly budoucí stát s monarchistickým zřízením.

Takové představy měl například Masaryk, ale i v historiografii často připomínaný Karel Kramář. Ten vytvořil koncepci tzv. Slovanské Říše, k níž dokonce

⁴ Více k tématu počátků československého státu viz. KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české Svazek XIII. 1918-1929*. 1. vyd. Praha : Litomyšl : Paseka, 2000. 821 s. ISBN 80-7185-328-3.

sepsal i ústavu. Do budoucna tak bylo jasné, že v čele Československa nebude stát žádný z evropských šlechticů a vzhledem k dvěma ruským revolucím ani ruský car coby hlava kramářovské (jež byla sama o sobě, bez ohledu na světovou situaci, dosti nereálnou) slovanské federace.⁵

V nelehké době, ve světě proměněném právě končící válkou a hroučícím se Rakouskem-Uherskem, se toho ale muselo vyřešit ještě hodně. Hlavní otázkou bylo, jak má nový stát fungovat, jakým právním řádem a (jakými zákony konkrétně) se má řídit.

Národní výbor československý, vytvořený na základě tzv. Švehlova klíče 13. července 1918 podle výsledků posledních proběhnutých voleb do Říšské rady (konaly se v roce 1911), na tuto otázku již částečně odpověděl tzv. recepčním zákonem, tedy **zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého**, a po ženevské schůzce pokračoval vydáváním série základních zákonů, upravujících „fungování“ Československé republiky.

K zakotvení úřadu prezidenta do právního řádu došlo 13. listopadu 1918, pouhý den před první prezidentskou volbou na území československého státu, 37. zákonem v pořadí. Ve zmíněný den se konala poslední schůze Národního výboru, na kterém tento orgán přijal **zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu 1918, o prozatímní ústavě**,⁶ podle jehož § 1 se Národní výbor rozšířil na 256 členů „*způsobem a dle klíče, jak vznikl Národní výbor*“ a tímto se stal Národním shromážděním.

Národní shromáždění vykonávalo podle § 4 prozatímní ústavy „*pravomoc zákonodárnou pro celý stát i jednotlivé jeho části a pravomoc dozorčí nad mocí výkonnou až do doby, kdy dle ústavy konečně sejde se a ustaví sněmovna vyšlá z voleb*“.

Z pohledu volby prezidenta je ale podstatnější § 7 prozatímní ústavy, který je spolu s § 8, § 9, § 10, § 11 a § 12 uvozen nadpisem (nijak jinak neoznačeným, tedy nikoliv hlavou, částí atd.) O presidentu republiky.

⁵ Více k osobě Karla Kramáře viz. LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář : První československý premiér*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2007. 363 s. ISBN 978-80-7021-898-3.

⁶ Následné citace tohoto zákona, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Zákon č. 37 ze dne 13. listopadu 1918, o prozatímní ústavě. In *Sbirka zákonů a nařízení státu československého*. 1918, částka VI, s. 30-31.

1.1.2 Požadavky na prezidentského kandidáta

Hned v úvodu musím konstatovat, že paragrafy týkající se prezidenta jsou značně obecné, nerozsáhlé a v mnoha ohledech i neurčité.

Je to způsobeno především tím, že ústava byla skutečně koncipována jako prozatímní (tedy měla být účinná pouze do doby, než bude schválena ústava nová, v textu prozatímní ústavy označovaná jako „ústava konečná“) a také tím, že jasným a jediným kandidátem na „prozatímní“ úřad prezidenta byl v listopadu 1918 podle ženevských dohod T. G. Masaryk.

Jakékoliv osobnostní požadavky na prezidenta tak nemusely být v prozatímní ústavě na první pohled řešeny. Dle druhé věty § 7 prozatímní ústavy totiž *„úřad prezidenta trvá až do doby, kdy dle ústavy konečné nová hlava státu bude zvolena“*.

Vzhledem k tomu, že šlo o prozatímní ústavu, patrně se nepředpokládalo, že by po volbě připravené na 14. listopadu 1918 došlo k další volbě prezidenta na základě takového „provizorního“ řešení. Volba se však teoreticky uskutečnit mohla.

Například za situace, že by Masaryk zemřel či na úřad abdikoval, třeba ze zdravotních důvodů (což reálně kvůli jeho poválečnému, vlastními výroky několikrát zmiňovanému, vyčerpání hrozilo), nebo kvůli již pokročilému věku (v této době se blížil k hranici 70 let). Tento postup však prozatímní ústava neupravovala, v tomto ohledu neexistovaly ani žádné lhůty.

Je jistě zajímavé, že co se volby prezidenta týká, nebyly v praxi příslušné paragrafy nikdy přímo naplněny. První volba Masaryka totiž proběhla, jak bude na následujících řádcích popsáno, aklamací.

Další prezidentská volba, po níž se stal Masaryk podruhé prezidentem, již probíhala podle procedury stanové ústavní listinou z roku 1920, a tak i novelizace prozatímní ústavy zůstala „nevyužita“.

1.1.3 Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta před druhou novelizací prozatímní ústavy

Náležitostí volební schůze a prezidentské volby se z prozatímní ústavy týká již první z výše zmíněných paragrafů, tedy § 7, podle jehož první věty „*hlavou státu je prezident republiky, kterého volí Národní shromáždění za přítomnosti dvou třetin poslanců dvoutřetinovou většinou přítomných*“. Podle § 1 prozatímní ústavy mělo Národní shromáždění 256 členů. Nutná tak byla účast alespoň 171 poslanců, z nichž muselo pro navrženého kandidáta hlasovat alespoň 114 volitelů. Každopádně by tak stačila ke zvolení prezidenta i méně než polovina celkového osazenstva Národního shromáždění.

Takovýto stav však dlouho neplatil. Kvůli oprávněné nespokojenosti slovenské strany s malým počtem jejich zástupců v Národním shromáždění byl totiž přijat **zákon č. 138/1919 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1919, kterým se mění § 1 zákona ze dne 13. listopadu 1918, čís. 37 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě**. Počet členů Národního shromáždění se na základě čl. I této novely prozatímní ústavy navýšil na 270.

Z hlediska čistě teoretické prezidentské volby tak byla nutná účast alespoň 180 poslanců, z nichž mohlo prezidenta platně zvolit alespoň 120 volitelů. I po této změně se mohla de facto méně než polovina ze všech členů Národního shromáždění platně a účinně shodnout na budoucím prezidentovi republiky. Ani tento stav však nebyl do přijetí ústavní listiny na konci února roku 1920 konečným.

Kvůli proceduře volby nesmí být opomenut ani § 5 prozatímní ústavy, podle kterého „*Národní shromáždění vypracuje si jednací řád; dokud se tak nestane, platí jednací řád přijatý ve schůzi Národního výboru dne 9. listopadu 1918*“.

Při zaměření se na prezidentskou volbu je podstatný dále § 12 prozatímní ústavy, který se týká slibu prezidenta. Podle tohoto paragrafu „*prezident republiky slíbí před Národním shromážděním na svou čest a svědomí, že bude dbáti blaha republiky a lidu a šetřiti zákonů*“.

1.1.4 Některé změny související s prezidentskou volbou po druhé novelizaci prozatímní ústavy

Zásadní změny do toho stavu vnesla velmi významná druhá novelizace prozatímní ústavy, provedená **zákonem č. 271/1919 Sb. z. a n. ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě.**⁷ V historiografické obci je označována za odpověď na Masarykovu pohružku a odmítnutí „loutkové“ role prezidenta.⁸

Pokud bude postupováno při rozboru této novely dle logiky jejího textu, jako první zaujme opětovná změna týkající se počtu nutných volitelů prezidentského kandidáta. Počet poslanců se sice druhou novelizací prozatímní ústavy nezměnil, Národní shromáždění se i nadále skládalo z 270 poslanců, ale prostřednictvím čl. I zákona č. 271/1919 Sb. z. a n. došlo k „přesunu“ nároků na počet při prezidentské volbě nutně přítomných a souhlasně hlasujících poslanců z § 7 do § 6. Podle nového znění prozatímní ústavy musela být volbě prezidenta přítomna nadpoloviční většina poslanců (tzn. alespoň 136) a dvě třetiny z nich museli hlasovat pro navrženého kandidáta, aby se tento stal prezidentem. V praxi tak mohlo prezidenta zvolit 91 poslanců, což bylo zatím nejméně v československé ústavní historii.

Velmi významně byla novelizována, taktéž čl. I zákona č. 271/1919 Sb. z. a n, také naprostá většina paragrafů, zahrnutých pod nadpis O presidentu republiky, konkrétně § 7, § 8, § 10 - k němuž byly přičleněny § 10 a) a § 10 b) - a § 11. Prezident se tak stal významnějším politickým reprezentantem, jehož pravomoci byly rozšířeny. Obecně bývá okamžik přijetí této novely označován za zlom, po němž se

⁷ Následné citace tohoto zákona, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Zákon č. 271 ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka LVIII, s. 373-374.

⁸ T. G. Masaryk si obecně představoval, že prezident bude mít v Československu velmi silné postavení, podobné např. americkému modelu. Něco takového však pro jiné politiky nebylo představitelné. Výsledná novela se stala jakýmsi kompromisem, se kterým se ale Masaryk patrně zcela nesmířil.

Československo stalo z hlediska státního zřízení klasickou parlamentní republikou, v níž jsou jednotlivé složky státní moci vyváženy.⁹

Rozbor pravomocí prezidenta však není obsahem této práce, pozornost tak bude věnována pouze změnám, které mají souvislost s případnou prezidentskou volbou. Již výše bylo zmíněno, že další volba prezidenta podle procedury prozatímní ústavy, následující po té z 14. listopadu 1918, byla vnímána jako možná, ale přímo se s ní nepočítalo. Druhá věta § 7 i po druhé novelizaci prozatímní ústavy konstatovala, že „*úřad prezidenta trvá až do doby, kdy podle ústavy konečné nová hlava státu bude zvolena*“.

Přece jen ale v tomto ohledu došlo k určitému posunu, a to podstatným rozšířením § 8 prozatímní ústavy. Ten předjímal, s ohledem na Masarykův zdravotní stav, možnost, že je prezidentský úřad neobsazen nebo prezident nemůže úřad vykonávat kvůli zdravotním důvodům (po druhé novelizaci „*není-li president s to, aby pro chorobu svůj úřad vykonával*“) a řešení takovéto situace.

Prezidentské pravomoci by za takovýchto okolností převzala vláda, ovšem při zdravotních problémech prezidenta maximálně na jeden měsíc. Poté by byly použity druhá a třetí věta § 8 prozatímní ústavy po druhé novelizaci, podle nichž „*trvá-li taková choroba déle než měsíc, zvolí Národní shromáždění náměstka presidentova. Úřad jeho trvá, dokud překážka neodpadla*“.

Mohlo by se zdát, že rozbořem tohoto ustanovení již zvolna opouštím materii této práce, ale není tomu tak. V praxi nenaplněný úřad prezidentova náměstka má totiž značnou souvislost právě s procedurou volby prezidenta. Podle poslední věty § 8 prozatímní ústavy po její druhé novelizaci totiž „*pro volbu náměstka platí totéž, co pro volbu prezidenta republiky*“.

Slib prezidenta zůstal druhou novelizací prozatímní ústavy nezměněn, tedy ve znění ze 13. listopadu 1918.

⁹ K tomu více viz. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. s. 53 . ISBN 80-246-1027-2.

1.2 První prezidentská volba na území československého státu v praktické rovině

Jak již bylo v textu několikrát zmíněno, v době účinnosti prozatímní ústavy proběhla jen jedna prezidentská volba, a to ve čtvrtek 14. listopadu 1918. Podle prozatímní ústavy, která byla vyhlášena stejný den, se ale nepostupovalo. Vzhledem k všeobecné euforii a shodě na jméně jediného kandidáta na prezidentský úřad - T. G. Masaryka (který ještě pobýval v zahraničí) - se zvolil jiný postup. S ohledem na výjimečnost situace je však naprosto pochopitelný.

K volbě prezidenta došlo na první svolané schůzi Národního shromáždění, a to ještě před tím, než byli zvoleni jeho jednotliví funkcionáři a také před tím, než poslanci složili poslanecký slib. Jistě mohl být zvolen i postup jiný, při kterém by možná Národní shromáždění volilo prezidenta přímo dle procedury předpokládané prozatímní ústavou, a to možná o několik dní později. Vzhledem k neopakovatelné slavnosti této chvíle a první schůzi Národního shromáždění ale pravděpodobně toto řešení nebylo považováno za vhodné. O mnohém svědčí i popisy onoho dne v dobovém tisku.

Schůze podle stenoprotokolu¹⁰ začala v 11 hodin a 40 minut. Předsedal ji Karel Kramář, kterého poslanci později potvrdili jako předsedu československé vlády.

Nikdo neověřoval počet přítomných poslanců, a proto ze stenoprotokolu nevyplývá, kolik členů Národního shromáždění bylo daný den v sále. Najevo vyšlo, že začátku schůze se neúčastnili kvůli pozdnímu příjezdu vlaku slovenští poslanci. Kramář

¹⁰ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Národní shromáždění československé 1918-1920, 1. schůze, část 1/4-4/4 (14.11.1918). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001001.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001002.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001003.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001004.htm>>.

během schůze pouze řekl (a to až po volbě prezidenta), že Národní shromáždění je usnášeníschopné.

V úvodu schůze Kramář dlouho řečnil, projev byl značně patetický a dle jeho častého přerušování výkřiky typu „sláva“¹¹, „výborně“ či „tak jest“ a také potleskem, je možné usuzovat, že místy i plamenný. Takováto představa projevu ostatně odpovídá i jeho komentářům v dobovém tisku. Kramář ve svém vystoupení opěvoval právě zrozenou svobodu, vracel se do historie, kterou aktualizoval (k čemuž bude při prezidentských volbách docházet ještě mnohokrát), vyzdvihoval státy, které Československu ke svobodě pomohly i státníky, kteří měli na samostatném Československu svou zásluhu. Jeho pozornosti samozřejmě neunikli ani nejvýznamnější Češi a Slováci, kteří národ k 28. říjnu dovedli.

Jedna z jeho počátečních vět mířila přímo k T. G. Masarykovi a předjímala to, co se mělo stát za několik minut skutečností. Kramář řekl: „*Svůj vřelý pozdrav posíláme, doufám, prvnímu presidentu československé republiky T. Masarykovi.*“ Po těchto jeho slovech se přítomní postavili, provolávali Masarykovi slávu a dlouze tleskali. Nejpozději v tuto chvíli bylo patrně jisté, jak volba dopadne.

Ještě před volbou ale Kramář nastíněným způsobem dále hovořil a těsně před tím, než přistoupil k volbě, nechal, zjednodušeně řečeno, aklamací schválit sesazení Habsburků z českého trůnu a prostřednictvím Národního shromáždění prohlásil veškeré dokumenty, které by mohly znamenat potvrzení jejich nároku na takovýto trůn, za do budoucna neplatné.

Poté již došlo k první prezidentské volbě na území československého státu. Kramář řekl: „*A abychom doplnili všechno to, pak prosím Vás, abyste prvním presidentem Československé republiky zvolili Tomáše Masaryka.*“ Poté se dle stenoprofolu ozval potlesk a volání „výborně“ a „sláva“, podle jiných zdrojů poslanci

¹¹Tato a následné citace z této schůze, není-li stanoveno jinak, pocházejí ze zdroje PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Národní shromáždění československé 1918-1920, 1. schůze, část 1/4 (14.11.1918). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

také povstali a Masaryka tak – jak bylo pro úvod první schůze Národního shromáždění typické – zvolili aklamací. Poté Kramář volbu potvrdil a prohlásil Masaryka „jednohlasně zvoleným prezidentem Československé republiky“. Bylo to poprvé a naposledy, co se Masarykovi podařilo dosáhnout takto jednoznačného volebního výsledku.

Otázkou zůstává, zda při Masarykově volbě již byli na svých místech slovenští poslanci. Například historik Antonín Klimek¹² poukazuje na Kramářovu větu, pronesenou po zvolení Masaryka prezidentem, kterou „přivítal“ v sále Slováky a již sál odpověděl dle stenoprotokolu výkřiky „sláva jim“ a potleskem. Jen na základě stenoprotokolu je obtížné určit, zda slovenští poslanci vešli do sálu právě ve chvíli, kdy volba prezidenta skončila anebo si jich Kramář až v tomto okamžiku všiml. Také je možné, že nenašel vhodnější chvíli, kdy na jejich pozdní příchod poukázat. Dobový tisk tuto událost nezmiňoval takovým způsobem, aby bylo možné dobrat se k jasnému závěru.

Vzhledem k tomu, že šlo o první schůzi Národního shromáždění, a to ještě v do té doby nevídané atmosféře, následovalo po volbě prezidenta ještě několik voleb. Zvolení byli předseda i místopředsedové Národního shromáždění, ve svých funkcích byli potvrzeni členové československé vlády.

T. G. Masaryk kvůli své nepřítomnosti neskládal slib na volební schůzi, ale učinil tak až po svém návratu do Československa v prosinci 1918. Stalo se tak na v pořadí 13. schůzi Národního shromáždění v sobotu 21. prosince 1918, tedy přímo v den, kdy Masaryk dorazil do Prahy. Schůze trvala podle stenoprotokolu¹³ zhruba 50

¹² K tomu viz. KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad /1./ : Hrad a Pětka, Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. 1. vyd. Praha : Panevropa, 1996. s. 18-19. ISBN 80-85846-06-3.

¹³ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Národní shromáždění československé 1918-1920, 13. schůze, část 1/2-2/2 (21.12.1918). Dostupné z WWW:

minut, a to od 16 hodin a 15 minut do 17 hodin a 5 minut. Masaryk i všichni přítomní si nejprve vyslechli oslavné projevy předsedy Národního shromáždění Františka Tomáška a slovenského poslance Jura Janošky.

Masaryka tak na půdě Národního shromáždění přivítala jak čeština, tak slovenština v duchu dvou zcela rovnoprávných národů. Poté následovala i italština, ve které bylo předneseno poselství italského premiéra V. L. Orlanda. Poté již dle stenoprotokolu Tomášek přečetl prezidentský slib, obsažený v prozatímní ústavě. Masaryk tento slib neopakoval, stvrdil ho slovem „slibuji“.¹⁴

Masaryk na této schůzi vůbec nijak dlouze neřečnil (to by ale ani nebylo pro prezidentskou volbu typické), řekl pouze: „*Dámy a pánové! Bratři! Prosím Vás, přijďte zítra o druhé hodině na hrad, abyste vyslechli první prezidentské poselství.*“ Za což si vysloužil opětovný potlesk.

Další prezidentská volba měla proběhnout za necelý rok a půl poté.

<<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/013schuz/s013001.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/013schuz/s013002.htm>>.

¹⁴ Tato a následné citace z této schůze, není-li stanoveno jinak, pocházejí ze zdroje PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Národní shromáždění československé 1918-1920, 13. schůze, část 2/2 (21.12.1918). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/013schuz/s013002.htm>>.

2 Další prezidentské volby v období První republiky

2.1 Další prezidentské volby v období První republiky v psané rovině

2.1.1 Ústavní listina Československé republiky a zákon o volbě prezidenta republiky z roku 1920 – úvodní poznámky

Druhá prezidentská volba proběhla v Československu 27. května 1920. V té době již byla účinná (od 6. března 1920) ústavní listina z roku 1920 (ve Sbírce zákonů a nařízení státu československého ji nalezneme jako **zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky**,¹⁵ podle jeho článku IX. pozbyla dnem jeho účinnosti prozatímní ústava platnosti) a také zvláštní prováděcí **zákon č. 161/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. března 1920, o volbě prezidenta republiky**¹⁶ (předpokládaný již § 57 odst. 3 ústavní listiny a účinný podle svého § 11 od téhož dne jako ústavní listina), které volbu upravovaly procedurálně jinak. Bylo by jistě zajímavé věnovat se podrobně východiskům, idejím, tvůrcům i dopadu ústavní listiny v obecné rovině, bohužel však k tomu není na tomto místě dostatek prostor.

Jde-li o zákon č. 121/1920 Sb.z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky a jeho souvislost s prezidentskou volbou, je nutné zmínit zejména jeho článek V, podle kterého „*dosavadní prezident zůstává ve*

¹⁵ Následné citace tohoto zákona, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Zákon č. 121 ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka XXVI, s. 255-267.

¹⁶ Následné citace tohoto zákona, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Zákon č. 161 ze dne 9. března 1920, o volbě prezidenta republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka XXVI, s. 369. Pokud z kontextu nevyplývá něco jiného, je v této a následující kapitole „zákonem o volbě prezidenta republiky“ míněn výše citovaný zákon.

svém úřadě, pokud nebude provedena volba nová. Ode dne účinnosti ústavní listiny přísluší mu práva v ní stanovená“. § 2 ústavní listiny pak deklaroval, že „*stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou je volený president“.*

Chci-li nyní popsat náležitosti prezidentské volby podle ústavní listiny z roku 1920, musím zároveň používat ustanovení obsažená v její druhé hlavě (nazvané Moc zákonodárná. Složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven a složené z § 6 až § 54), v třetí hlavě (nazvané Moc vládní a výkonná, složené z § 55 až § 93, přičemž pod nadpisem President republiky jsou § 56 až § 69) a částečně také v první hlavě (nazvané Všeobecná ustanovení, složené z § 1 až § 5).

Vzhledem k tomu, že procedura prezidentské volby byla již v roce 1920 v porovnání s prozatímní ústavou upravena značně rozsáhle, nebudu při jejím rozboru postupovat dle logiky textu ústavní listiny a zákona o volbě prezidenta republiky, tedy po jednotlivých člancích a paragrafech, ale dle logiky teoretické volby, tedy od požadavků kladených na jednotlivé kandidáty, přes obecné náležitosti volební schůze a náležitosti volby jako takové až ke složení slibu prezidenta.

Vzhledem ke snaze o co možná nejnázornější a nejpřehlednější popis jednotlivých náležitostí, od sebe nebudu oddělovat ústavní listinu a zákon o volbě prezidenta, ale naopak je budu logicky propojovat a srovnávat. Takového postupu se budu držet i v případě následující právní úpravy.

2.1.2 Požadavky na prezidentského kandidáta

Podle § 56 odst. 1 ústavní listiny „*president republiky jest volen Národním shromážděním (§ 38)“*, podle § 56 odst. 2 pak „*volen může býti státní občan Československé republiky, který je volitelný do sněmovny poslanecké a dosáhl 35 let věku (§ 67)“*. Tato druhá věta je zcela zásadní a do té doby na území Československa nevídaná.

Reálně se již podle této ústavy měl volit i jiný prezident než T. G. Masaryk, a tak bylo nutné určit jisté osobnostní předpoklady kandidáta na úřad prezidenta republiky.

Za prvé muselo jít od této chvíle o státního občana Československé republiky (o občanství pojednává § 4 ústavní listiny, respektive prováděcí předpisy),¹⁷ volitelného do poslanecké sněmovny (podle § 10 ústavní listiny „*volitelní jsou státní občané Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli aspoň 30. roku věku svého a vyhovují ostatním podmínkám řádu volení do poslanecké sněmovny*“) a starého alespoň 35 let. Prvorepublikovým prezidentem (respektive prezidentkou) se tak mohla bez ústavních problémů stát i žena, která by splnila všechny požadavky ústavní listiny.

Na prezidentský úřad se může zdát zmíněný věk poměrně nízký, zvláště když senátorem mohl být člověk zvolen podle § 15 ústavní listiny až po dosažení 45 let, nicméně podobně jako v předchozím případě u Masaryka se dohodnutým zněním ústavy připravovala půda pro možné zvolení Edvarda Beneše (který se narodil v roce 1884 a v době přijetí ústavy již tak nutnou věkovou hranici lehce překročil) prezidentem. Jako na svém nástupci na něm trval Masaryk, který se s ním spřátelil během první světové války, mnohokrát se o něm a o jeho zásluhách velmi pozitivně vyjádřil a minimálně od začátku roku 1919 ho jako budoucího prezidenta (lépe řečeno svého nástupce v úřadu) intenzivně prosazoval.¹⁸

I když měl Masaryk v počátcích existence samostatného Československa jasnou autoritu mezi předsedy politických stran napříč politickým spektrem, nebylo jisté, zda se mu jeho úmysl podaří dovést do konce. Vážnými kandidáty na nástupnictví po Masarykovi byli zejména Antonín Švehla a Karel Kramář, který své osobní ambice nikterak neskryval a s Masarykem se postupně dostával do stále otevřenějšího konfliktu.

¹⁷ V době vzniku ústavní listiny ještě nebyl účinný ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé (účinnost od 21. dubna 1920). Později platila také další dílčí právní úprava.

¹⁸ K Masarykovi obecně i k jeho vztahu k Benešovi viz. ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* 1. vyd. Praha : Fragment, 2009. 306 s. ISBN 978-80-253-0752-6.

Ústava ale nakonec byla přijata v tomto ohledu ve znění, které Masarykovi (a jeho záměrům s Benešem) naprosto vyhovovalo.¹⁹

Ke zmíněným podmínkám na prezidentského kandidáta se přidávala ještě další, opět zcela nová. Podle § 58 odst. 4 ústavní listiny totiž bylo možné zastávat prezidentský úřad nejvýše po dvě po sobě jdoucí volební období. Člověk, který byl v prezidentském úřadě již po dvě období, se však teoreticky mohl stát prezidentem i potřetí. Mezi druhým a třetím volebním obdobím však muselo být nejméně sedm let. Toto pravidlo však neplatilo pro T. G. Masaryka, který zastával prezidentský úřad až do roku 1935.

Nově zvolený prezident nemohl být podle § 63 ústavní listiny zároveň poslancem či senátorem, což rozvedl § 10 zákona o volbě prezidenta republiky, podle kterého prezident nemohl být ani členem vlády. Pokud by byl prezidentem zvolen poslanec, senátor nebo člen vlády, od okamžiku zvolení měl podle § 10 zákona o volbě prezidenta republiky přestat vykonávat tento úřad, po složení slibu jej ztratil. Poprvé se tak v československém ústavním pořádku setkáváme v souvislosti s prezidentským úřadem s jasně stanovenou neslučitelností funkcí.

2.1.3 Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta

Během volby prezidenta (stejně tak při volbě prezidentova náměstka a také u příležitosti složení slibu prezidenta, v jiných případech ne) se obě sněmovny Národního shromáždění (tedy poslanecká sněmovna a senát) podle § 38 odst. 1 ústavní listiny scházely na společné schůzi a řídily se tak podle téhož paragrafu a odstavce jednacím řádem poslanecké sněmovny. Podle § 5 zákona o volbě prezidenta republiky, „*pro jednání platí jednací řád poslanecké sněmovny, pokud zákon neustanovuje odchylek*“.

¹⁹ Detailní rozbor snahy Masaryka učinit z Beneše možného kandidáta na prezidenta viz. KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad /I./ : 1918-1926 Hrad a Pětka, Vnitropolitický vývoj Československa na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. 1. vyd. Praha : Panevropa, 1996. s 91-109. ISBN 80-85846-06-3.

Podle § 57 odst. 1 ústavní listiny „*ku platnosti voleb jest třeba přítomnosti nadpoloviční většiny úhrnného počtu členů sněmovny poslanecké i senátu v čas volby a třípětinové většiny přítomných*“. Pokud opět rozeberu toto ustanovení, bylo nutné, aby z celkem 300 členů poslanecké sněmovny (§ 8 ústavní listiny) bylo přítomných alespoň 151 poslanců a ze 150 členů senátu (§ 13 ústavní listiny) alespoň 76 senátorů.

Pro navrženého kandidáta, měl-li se stát československým prezidentem, tak musela být necelá třetina z jeho veškerého osazenstva. Se stejnými číselnými požadavky se setkáváme i v § 6 a 7 zákona o volbě prezidenta republiky.

Tuto schůzi nesvolával prezident, ale podle § 38 odst. 2 ústavní listiny předseda vlády (což je následně potvrzeno i § 1 zákona o volbě prezidenta republiky) a její řízení připadlo předsedovi poslanecké sněmovny. Předseda senátu pak v případě volby zastával podle § 38 odst. 3 ústavní listiny funkci jeho náměstka.

Podle § 3 zákona o volbě prezidenta republiky ale „*schůzi volební řídí předseda sněmovny poslanecké nebo místopředseda jej zastupující jakožto první předseda a předseda senátu nebo místopředseda jej zastupující jako druhý předseda*“.

Za běžných okolností (tedy když se nevolil nástupce zemřelého prezidenta nebo prezidenta, který abdikoval – o těchto situacích bude pojednáno níže) platil § 58 odst. 3 ústavní listiny, podle kterého „*volba se koná poslední 4 neděle, nežli volební období úřadujícího prezidenta uplyne*“, což však bylo zpřesněno § 2 zákona o volbě prezidenta republiky, podle kterého „*schůze volební budiž svolána nejdéle 14 dní před koncem volebního období presidentova*“.

K tomu je nutné doplnit ještě některá ustanovení § 58 ústavní listiny, podle jehož odst. 2 bylo volební období sedmileté a začínalo plynout podle odst. 1 zmíněného paragrafu ode dne složení slibu prezidenta.

Podle první věty § 4 zákona o volbě prezidenta republiky nebyla během volební schůze Národního shromáždění připuštěna debata, volitelé podle jeho druhé věty hlasovali prostřednictvím lístků.

Volba mohla probíhat – pokud žádný z kandidátů neobdržel dostatečný počet hlasů - až ve třech kolech, přičemž počet kandidátů nebyl pro první dvě kola volby omezen (k tomu § 7 a § 8 zákona o volbě prezidenta republiky).

Třetího kola se již podle § 57 odst. 2 ústavní listiny a také podle § 9 zákona o volbě prezidenta republiky účastnili pouze ti dva kandidáti, kteří dostali největší množství hlasů v předcházejícím kole.

Pokud by byly jejich součty souhlasné, dva kandidáti by podle § 9 zákona o volbě prezidenta byli vybráni losováním. Pokud by poté někdo z volitelů hlasoval pro někoho jiného, než jednoho ze dvou postupujících kandidátů, jeho hlas by byl podle § 9 zákona o volbě prezidenta republiky neplatný (a stejně tomu bylo v případě prázdných lístků).

Prezidentem se podle § 57 odst. 2 ústavní listiny a podle § 9 zákona o volbě prezidenta republiky stal ten, pro kterého bylo odevzdáno nejvíce hlasů.

V § 57 odst. 2 ústavní listiny (a taktéž v poslední větě § 9 zákona o volbě prezidenta republiky) bylo pamatováno i na poměrně nepravděpodobnou situaci, při které by se počet hlasů pro oba kandidáty rovnal (což se v praxi nikdy nestalo). V takovém případě by byl prezident rovněž vybrán prostřednictvím losu.

Slib prezidenta, který měl složit před Národním shromážděním, byl upraven § 65 ústavní listiny, podle něhož „*president republiky slibuje před Národním shromážděním (§ 38) na svou čest a svědomí, že bude dbáti blaha republiky a šetřiti ústavních a jiných zákonů*“. Tento slib se tak příliš nelišil od slibu obsaženého v prozatímní ústavě.

2.1.4 Krajní možnosti při volbě prezidenta

Ústavní listina pamatovala v § 59 až § 61 – dalo by se říci po vzoru druhé novely prozatímní ústavy, v níž byla podobná ustanovení v československých ústavních dějinách poprvé – i na určité krajní možnosti.

Pokud by řádně zvolený prezident zemřel, na svůj úřad abdikoval nebo z důvodu zaneprázdnění či ze zdravotních důvodů nemohl vykonávat svůj úřad, vykonávala jeho

pravomoci podle § 60 ústavní listiny dočasně vláda (předsedovi vlády mohly být svěřeny „jednotlivé úkony“) či v případě zaneprázdnění či zdravotních důvodů, znamenajících znemožnění výkonu úřadu na déle než 6 měsíců, podle § 61 odst. 1 po příslušném usnesení vlády náměstek prezidenta.

V případě úmrtí nebo abdikace navíc měla proběhnout nová prezidentská volba podle § 59 ústavní listiny, která se měla uskutečnit do 14 dnů od této události (tento termín je potvrzen i § 2 zákona o volbě prezidenta republiky). Při této volbě (i při případné volbě náměstka prezidenta podle § 62 ústavní listiny) se postupovalo podle výše rozebraných pravidel, platných pro volbu prezidenta.

2.2 Další prezidentské volby v období První republiky v praktické rovině

2.2.1 Prvorepublikové prezidentské volby – obecné poznámky

Volební procedura, stanová ústavní listinou a zákonem o volbě prezidenta republiky, byla ve faktickém životě použita hned několikrát. Až první vítězství komunistického kandidáta Klementa Gottwalda proběhlo v intencích Ústavy 9. května, do té doby se volilo podle prvorepublikové (v pozdější době značně novelizované) ústavní listiny a příslušného zákona o volbě prezidenta republiky.

Podle této procedury tak došlo ke třem zvolením T. G. Masaryka prezidentem (27. května 1920, 27. května 1927 a 24. května 1934), dvěma zvolením Edvarda Beneše prezidentem (18. prosince 1935 a 19. června 1946, 28. října 1945 byl Beneš ve funkci „jen“ potvrzen) a jednomu zvolení Emila Háchy prezidentem (30. listopadu 1938).

Vzhledem k logickému členění textu se budu v této kapitole věnovat pouze volbám, které proběhly do 29. září 1938, což je datum všeobecně používané pro ohraničení existence První republiky. Rozbor voleb následujících po tomto datu, které jsou spojeny s určitými odlišnostmi, naleznete v další kapitole.

I když je první československá republika vnímána převážnou částí veřejnosti jako idylická a snad až bezkonfliktní doba, ve skutečnosti taková nebyla. Dobře o tom vypovídají i jednotlivé prezidentské volby, které věrně ilustrují problémy doby a odrážejí tehdejší nálady ve společnosti.

Není náhodou, že tři zmíněné volby Masaryka se nesly ve velice vypjatém duchu a vždy byly přerušovány poslanci té strany, která se cítila právě perzekuována (konkrétně šlo v případě volby v roce 1920 o německé nacionalisty, nespokojené se svým postavením v Československé republice, v případě voleb v roce 1927 a 1934 pak o komunistické poslance, kteří postupně čím dál razantněji usilovali o co možná nejvýznamnější roli ve státě).

První republika však rovněž bývá označována za vizitku a vzor demokracie, což můžeme hned po prvním pohledu na záznamy z prezidentských voleb potvrdit.²⁰ V každé z voleb, které se uskutečnily do 29. září 1938 si poslanci a senátoři vybírali ze dvou kandidátů (v případě první volby Edvarda Beneše to platí s určitým korektivem, který bude obsažen v příslušné části textu), pro které bylo možné zcela volně a bez obav hlasovat.

Všechny prezidentské volby podle ústavní listiny proběhly procedurálně tak, jak měly. Konaly se na společné schůzi obou sněmoven Národního shromáždění, které předsedal vždy předseda poslanecké sněmovny. Schůze probíhaly bez rozpravy, hlasovalo se prostřednictvím lístků.

I když byli poslanci a senátoři předem vybaveni lístky na všechna tři ústavní listinou předpokládaná kola, Masaryk a posléze i Beneš byli vždy zvoleni v prvním kole. Nikdy tak nedošlo na losování.

I když je se vznikem samostatného Československa spojena řada významných jmen, v prvních letech republiky byl patrně jediným možným kandidátem na prezidenta, který měl naději v poměrně politicky roztržitém Národním shromáždění uspět, T. G.

²⁰ V tomto ohledu je dobré poukázat na situaci, která panovala v řadě jiných evropských států (např. Polsko, Maďarsko, Itálie).

Masaryk. Z této teze patrně pramenila i jeho ochota úřad zastávat a účastnit se dalších voleb.

Bylo mu totiž jasné, že Edvard Beneš (o nikom jiném jako o svém nástupci nepřemýšlel) nemá prozatím šanci v prezidentských volbách uspět. A tak, i když byl jeho zdravotní stav postupem času horší a horší, kandidoval až do roku 1934.

Ve zpětném pohledu se tak jeví jako značně paradoxní úsilí, vyvinuté k tomu, aby dle ústavní listiny mohl být prezidentem člověk od 35. roku svého života. Beneš totiž v okamžiku svého prvního zvolení překročil i hranici pro vstup do senátu, tedy 45 let.

Všechny volby sice dodržely intence ústavní listiny, komplikovaly je však, jak je z výše uvedeného patrné, jisté osobní nevraživosti a tehdejší politické klima, ovlivněné utvářením vládních koalic, volebními výsledky apod., což je však možné označit za pro demokracii typické.

Proti Masarykovi a Benešovi se určitým způsobem stavěli v každé volbě (ať již nedeklarovanou podporou, odevzdáním bílých lístků apod.) poslanci a senátoři některých stran, kterým by jinak mohl být ideově blízký.

V tomto ohledu je například zajímavý posun Karla Kramáře. Během první volby v roce 1918 Masaryka opěvoval, ale následně se kvůli osobním ambicím neváhal proti němu vymezit. Rád by se totiž stal československým prezidentem, ale nikdy se mu pro svou podporu nepodařilo sehnat reálný počet volitelů, a tak ani nikdy nekandidoval.

Prezidentské volby se konaly i za stále většího zájmu médií. Nejdostupnější byly v této době noviny, od roku 1923 bylo možné poslouchat Československý rozhlas, postupem času bylo možné vidět v kinosálech i zpravodajské týdeníky. Právě novinové zpravodajství se pozitivně profesionalizovalo, nabízelo čtivě napsané komentáře s mnoha přesahy, odrážejícími politickou situaci té dané doby. Díky článkům, vycházejícím většinou den po volbách, si mohli lidé velmi dobře představit, jak akt proběhl a jakou měl atmosféru.

Po těchto obecných poznámkách budu věnovat pozornost konkrétním zmíněným volbám. Největší si nejspíše zaslouží hned ta první, během které byly procedurální

pravidla ústavní listiny a zákona o volbě prezidenta republiky použity vůbec poprvé. Volby následující již nebudou rozebrány až do takových podrobností.

2.2.2 Druhé zvolení T. G. Masaryka prezidentem

První z Masarykových voleb podle ústavní listiny se uskutečnila ve čtvrtek 27. května 1920, podle stenoprotokolu²¹ začala v 11 hodin a 35 minut, skončila ve 13 hodin a 30 minut. Stejně jako při schůzi svolané u příležitosti složení prezidentského slibu 21. prosince 1918, byl předsedajícím František Tomášek. V té době se Národní shromáždění skládalo jen z 281 poslanců a ze 142 senátorů, schůze se účastnilo podle prezenční listiny (na kterou odkazuje stenoprotokol) 270 poslanců a 134 senátorů. Volit ale muselo více poslanců či senátorů, protože se při sčítání hlasů vycházelo z celkem 411 platných lístků a takový byl patrně i počet při volbě přítomných.

Masarykovým protikandidátem, značně podporovaným neukázněnými německými nacionalisty, byl Němec August Naegle.

Volba probíhala tak, že Tomáškem určení zapisovatelé Emil Špatný a Antonín Svěcený postupně vyvolávali jednotlivé poslance a senátory, kteří se poté odebrali vhodit svůj hlasovací lístek do volební urny. Následně Tomášek vyhlásil výsledky. Pro Masaryka hlasovalo 284 poslanců a senátorů (vzhledem k počtu přítomných musel dle požadavků ústavní listiny obdržet alespoň 247 hlasů), pro Naegla „pouhých“ 61 volitelů (což však na druhou stranu bylo nejvíce hlasů ze všech Masarykových protikandidátů). Celkem 60 poslanců odevzdalo prázdné lístky, 6 z nich pak „roztříštěné“.²²

²¹ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1920-1925, PS a Senát, 1. schůze, část 1/1 (27.5.1920). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

²² Tato a následující citace z této schůze, není-li stanoveno jinak, tamtéž.

Po přerušení schůze se do sálu dostavil nově zvolený prezident Masaryk, aby složil slib podle ústavní listiny. Podobně jako 21. prosince 1918 měl odvětit, jak jej poučil Tomášek, na přečtení prezidentského slibu předsedajícím „*slibuji*“ a podat mu ruku. Masaryk slib potvrdil lidovějším „*slibuju*“.

O schůzi velmi intenzivně informovaly noviny. Obecně je možné napsat, že hlavní listy považovaly volbu tak, jak proběhla, za pro člověka Masarykova formátu a významu nedůstojnou a nevhodnou. Velmi otevřeně v tomto ohledu psaly například Národní listy. Novináři si všímali s pohoršením hlavně chování německých nacionalistů, stranou pozornosti nezůstalo ani lavírování lidovců, které se, obecně řečeno, rovněž neseťkalo s pochopením.

2.2.3 Třetí zvolení T. G. Masaryka prezidentem

Jak již stojí výše, také pro další dvě volby T. G. Masaryka prezidentem platí obecná konstatování, jimiž bylo pojednání o praktickém průběhu voleb zahájeno, a proto se jim budu věnovat jen velmi stručně. Lépe než k rozboru ústavněprávních pravidel by totiž posloužily spíše k ilustraci dobové politiky, což by příliš překračovalo rámec této práce.

Další prezidentská volba, opět za značného zájmu médií, proběhla na společné schůzi obou sněmoven Národního shromáždění v pátek 27. května 1927. Podle stenoprotokolu²³ tato schůze začala v 11 hodin a 13 minut, ukončena byla v 13 hodin a 15 minut. Schůzi řídil předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr.

²³ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1925-1929, PS a Senát, 1. schůze, část 1/1 (27.5.1927). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

Masaryk nebyl jediným kandidátem na úřad prezidenta, byl však patrně jediným člověkem, kterého si v této funkci umělo představit více politických stran. Za stále se radikalizující KSČ se o úřad ucházel Václav Šturc.

Volba probíhala ve velice vzrušené a nepřátelské atmosféře, kterou vyvolávali především komunističtí poslanci. Ti na úvodní větu Malypetra o zahájení schůze odpovídali křičením, protesty a opakovaně upozorňovali na poslance své strany Nikolaje Sedorjaka, který byl právě ve vězení.

Během schůze patrně značně kolísal počet přítomných poslanců (jejichž absolutní počet nebyl v dané chvíli 300, ale vzhledem k úmrtí Josefa Patzela 299) a senátorů, nakonec jich hlasovalo celkem 434, dva z nich ale neplatně. Masaryk dostal 274 hlasů (což bylo poměrně těsné překročení potřebné většiny, která byla podle slov předsedajícího 261 hlasů), Šturc 54 a zbylé platné lístky (104) byly prázdné. Poté, co Malypetr oznámil zvolení Masaryka, se zástupci komunistů a dvou německých stran odebrali ze sálu.

Následný Malypetrův proslov k Masarykovi byl zase rušen, a to poslancem Ivanem Kurtákem. Masaryk poté složil již svůj v pořadí třetí prezidentský slib, opět použil slovo „*slibuju*“.²⁴

2.2.4 Čtvrté zvolení T. G. Masaryka prezidentem

T. G. Masaryk byl i přes svůj špatný zdravotní stav zvolen prezidentem ještě počtvrté, a to na společné schůzi Národního shromáždění ve čtvrtek 24. května 1934. Předchozího roku se v sousedním Německu dostali k moci nacisté Adolfa Hitlera a stále nebezpečnější atmosféra vládla i v Československu.

KSČ stupňovala svůj vliv a i do této prezidentské volby vyslala svého kandidáta. Nebyl jím nikdo jiný než Klement Gottwald. Ten sice při této volbě značně propadl, o 14 let později ale měl již výsledek dopadnout zcela jinak...

²⁴ tamtéž

Schůze, zahájené podle stenoprotokolu²⁵ v 9 hodin a 50 minut a ukončené v 10 hodin a 56 minut a opět narušované především komunisty, se podle zapisovatelů (na které odkazuje stenoprotokol a i podle následných slov předsedy poslanecké sněmovny Františka Staňka) účastnilo 281 poslanců a 139 senátorů, následně bylo při stanovení výsledků vycházeno 418 lístků. T. G. Masaryk z nich obdržel 327 (což už je oproti minulé volbě značné převýšení nutné většiny, která tentokrát byla, jak vyplývá ze slov předsedajícího, 252), Gottwald 38. Prázdné lístky tentokrát, opět v porovnání s předchozí volbou, odevzdalo jen 53 volitelů.

Masarykův slib byl, v porovnání s minulými, celkem netradiční. Prezident totiž jeho znění nepotvrdil pouhým jediným slovem, ale naopak ho celý přednesl.

2.2.5 První zvolení Edvarda Beneše prezidentem

Vzhledem k dobové politické situaci a svému špatnému zdravotnímu stavu T. G. Masaryk 14. prosince 1935 abdikoval. Stalo se tak v opravdu složité době a i vyjednávání o tom, kdo bude dalším československým prezidentem, se jevila jako značně obtížná. Ke společné volební schůzi se Národní shromáždění sešlo již 18. prosince téhož roku. Schůze začínala podle stenoprotokolu²⁶ v 10 hodin a 37 minut, ukončena byla ve 12 hodin a 15 minut.

²⁵Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1929-1935, PS a Senát, 1. schůze, část 1/1 (24.5.1934). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

²⁶ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1935-1938, PS a Senát, 1. schůze, část 1/1 (18.12.1935). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

Poslanci a senátoři se nakonec rozhodovali jen mezi dvěma jmény, mezi Edvardem Benešem a Bohumilem Němcem (který si ale krátce před volbou svou kandidaturu rozmyslel, což se však patrně k řadě volitelů nedoneslo, nebo to odmítali vzít v potaz a 24 z nich mu tak dalo své hlasy).

Společné schůzi předsedal předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr, který v poměrně dlouhém úvodním projevu připomněl zásluhy T. G. Masaryka (zmínil i jeho přízvisko Tatíček Masaryk, což patrně vypovídá za vše), československou historii a vrátil se například i ke jménům Karla IV. či Jiřího z Poděbrad.

Těsně před volbou se podle Malypetrových slov, které, jak uvedl, vycházely z prezenční listiny, schůze účastnilo 292 členů poslanecké sněmovny a 144 členů senátu. Nakonec patrně ještě někteří poslanci nebo senátoři přišli, protože se výsledky počítaly ze 440 odevzdaných lístků, třípětinová většina z nich byla 264.

Edvard Beneš potřebný počet převýšil o 76 hlasů, když se pro jeho jméno vyjádřilo 340 členů Národního shromáždění. Prázdných zůstalo tentokrát 76 lístků, což je zajímavá náhoda.

V následujících minutách i Edvard Beneš vykonal prezidentský slib, a to stejným způsobem jako v minulém roce Masaryk, tedy přednesením celého znění slibu. Schůze byla ukončena ve 12 hodin a 15 minut.

3 Prezidentské volby v období Druhé republiky a v prvním poválečném roce

3.1 Prezidentské volby v období Druhé republiky a v prvním poválečném roce – úvodní poznámky

Další prezidentská volba, která se uskutečnila na území československého státu, byla již zcela ovlivněna světovou politickou situací a strachem demokratických států z nacistického Německa.

Konec První republiky je spojen s tzv. Mnichovskou dohodou, která je ohraničena 29. 30. zářím 1938. Následující období, které bylo ukončeno vyhlášením Slovenského státu 14. března 1939 a následným vyhlášením tzv. Protektorátu Čechy a Morava 16. března 1939, bývá označováno jako Druhá republika. Vzhledem k abdikaci prezidenta Edvarda Beneše 5. října 1938, mělo dojít k nové prezidentské volbě.²⁷

V období Druhé republiky a i po druhé světové válce byla do doby účinnosti Ústavy 9. května platná ústavní listina z roku 1920 (a rovněž zákon o volbě prezidenta republiky z téhož roku), ovšem s určitými zásadními změnami, kterým se budeme věnovat níže. Tato kapitola proto bude pojata, vzhledem k celkové struktuře práce, netradičně a v jednotlivých podkapitolách propojí jak psanou rovinu prezidentské volby, tak konkrétní průběh voleb, které se v tomto období uskutečnily.

²⁷ Ohledně platnosti či neplatnosti této abdikace, kterou později sám Beneš zpochybnil, panuje mezi historiky a ústavními právníky řada sporů. Prakticky každý badatel, věnující se tomuto období, má na tuto problematiku svůj jasný názor, většinou podpořený důslednou argumentací. Úkolem této práce však není jakkoliv tyto názory rozsuzovat či k nim přidávat další. K tomu např. viz. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. s. 268-269. ISBN 80-246-1027-2., kde je nabídnut shrnující pohled na tuto problematiku. V tomto ohledu je důležité rovněž zmínit příslušné usnesení vlády v exilu z roku 1942, kterým byla Benešova abdikace prohlášena za neplatnou. K tomu více viz. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. s. 433-434. ISBN 80-246-1027-2.

3.2 Zvolení Emila Háchy prezidentem

Zmíněné prezidentské volbě ale předcházelo ještě několik ústavních změn, které jsou důležité i pro volbu prezidenta. Ty byly způsobeny především požadavky Hlinkovy slovenské ľudové strany a voláním po autonomním postavení Slovenska (a také Podkarpatské Rusi) v rámci československého státu. Došlo k tomu v druhé polovině listopadu 1938, kdy se i Československá republika přejmenovala na Česko-Slovenskou republiku.²⁸

Ústavní zákon, který stanovil autonomii Slovenska (jde o **ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. ze dne 22. novembra 1938, o autonomii Slovenskej krajiny**), obsahoval i důležité ustanovení pro proceduru prezidentské volby. Podle jeho § 10 totiž *„většina, potřebná v smysle § 57 ústavnej listiny k volbe prezidenta republiky, musí zahrnovat primeranú väčšinu členov Národného shromaždenia, zvolených na území Slovenskej krajiny“*.²⁹ Podle § 1 **ústavního zákona č. 328/1938 Sb. z. a n. ze dne 22. listopadu 1938, o autonomii Podkarpatské Rusi** pak, až na výslovně uvedené odlišnosti, *„veškerá ustanovení ústavního zákona o autonomii Slovenské země platí obdobně pro autonomní území Podkarpatské Rusi“*.

Výše zmíněné pravidlo bylo dodrženo i při následné volbě prezidenta, k níž došlo 30. listopadu 1938. Je zajímavé, že kandidoval jediný člověk, a to předseda Nejvyššího správního soudu Emil Hácha.

²⁸ Vzhledem k tomu, že pro ústavní zákony nehlasovala ústavní listinou předpokládaná většina, je velikou otázkou, zda můžeme takovéto ústavní zákony vůbec považovat za platné. Nejasná situace každopádně byla vyřešena ústavním dekretem prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čs. ze dne 3. srpna 1944, o obnovení právního řádu a žádná z následných prezidentských voleb se již těmito ústavními zákony neřídila.

²⁹ Československo. Ústavní zákon č. 299 ze dne 22. novembra 1938, o autonomii Slovenskej krajiny. § 10. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1938, částka 99, s. 1163.

Československo. Ústavní zákon č. 328 ze dne 22. listopadu 1938, o autonomii Podkarpatské Rusi. § 1. In *Sbírka zákonů a nařízení státu česko - slovenského*. 1938, částka 109, s. 1199.

Schůze, která byla podle stenoprotokolu³⁰ zahájena v 10 hodin a 53 minut a ukončena v 12 hodin a 26 minut, již vyhovovala pravidlům ústavního zákona č. 299/1938 Sb. z. a n., a tak byl zvlášť zjišťován počet poslanců a senátorů zvolených na Slovensku. Konkrétně se schůze podle prezenční listiny, na kterou svými slovy odkazoval předseda poslanecké sněmovny a předsedající společné schůze Jan Malypetr, účastnilo 209 poslanců (z nichž 46 bylo ze Slovenska) a 104 senátorů (ze Slovenska bylo 18 z nich). Právě pro slovenské členy Národního shromáždění byly pro volbu (která probíhala tradičně tajně prostřednictvím lístků) přichystány jinou barvou razítka označené volební lístky a také samostatná volební urna, aby bylo možné zjistit, zda se jich přiměřená většina (tak jak požadoval § 10 ústavního zákona č. 299/1938 Sb. z. a n.) vyjádřila pro Háchu. O tomto, do té doby netradičním, postupu poučil přítomné poslance i senátory předsedající Malypetr.

Ten po volbě vyhlásil i výsledky hlasování. Platně hlasovalo celkem 312 členů Národního shromáždění, z nichž 272 podpořilo Háchu (58 z nich byli poslanci a senátoři zvolení na Slovensku, ostatní poslanci a senátoři zvolení mimo Slovensko) a 39 zvolilo možnost prázdného hlasu.

Malypetr tak mohl pronést: *„Počet 272 hlasů převyšuje třípětinovou většinu při volbě přítomných, která činí 187 hlasů, z nich pak 58 jsou hlasy slovenských členů Národního shromáždění, takže jménu dr Emila Háchy dostalo se z předepsaného počtu přítomných ke zvolení potřebného počtu hlasů jak podle ústavní listiny, tak podle zákona o volbě a konečně i podle ústavního zákona o autonomii Slovenskej krajiny. Je tedy prezidentem republiky zvolen dr Emil Hácha.“*³¹

Hácha stejně jako v případě předchozích dvou prezidentských voleb přednesl celé znění prezidentského slibu. Z následné gratulace a přání Jana Malypetra se nic

³⁰ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1935-1938, PS a Senát, 2. schůze, část 1/1 (30.11.1938). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/002schuz/s002001.htm>>.

³¹ tamtéž

nevyplnilo. I když tato volba, alespoň dle stenoprotokolu soudě, proběhla v daleko klidnější atmosféře, než předcházející volby Masaryka i Beneše, následující měly být stále těžší a těžší. Stále rostoucí tlak nacistického Německa způsobil konec Druhé republiky, poznamenané mnoha neústavními a nedemokratickými kroky.

Po vzniku samostatného tzv. Slovenského štátu se v této zemi stal prezidentem Josef Tiso, a to podle pravidel, které stanovil **ústavní zákon č. 185/1939 Sl. z. ze dne 21. jula 1939, Ústava Slovenskej republiky**. V Protektorátu Čechy a Morava zůstal prezidentem (s titulem státní prezident) Emil Hácha. Jiného prezidenta ani jedna ze zmíněných zemí po dobu druhé světové války neměla.

3.3 Potvrzení Beneše ve funkci prezidenta a jeho další zvolení

K první standardní volbě prezidenta došlo po druhé světové válce ve středu 19. června 1946. Tzv. ústavodárné Národní shromáždění, jehož působnost a pravomoc byla vymezena **ústavním zákonem č. 65/1946 Sb. ze dne 11. dubna 1946, o ústavodárném Národním shromáždění** a složené podle čl. 2 zmíněného zákona z pouze jedné sněmovny, v níž zasedalo 300 poslanců, tehdy zvolilo prezidentem podruhé v pořadí Edvarda Beneše.

Beneš ale zastával prezidentský úřad (a nyní není řeč o funkci tzv. prezidenta v exilu, ale o funkci prezidenta dle ústavní listiny) i v předchozích měsících.³² Tzv. prozatímní Národní shromáždění (vytvořené na základě **ústavního dekretu prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čs. ze dne 4. prosince 1944, o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění**) jej totiž na své schůzi, konané symbolického 28. října 1945, na základě příslušného ústavního dekretu prezidenta republiky hlasy všech přítomných poslanců (tj. 296) ve funkci potvrdilo.³³ Beneš tak nadále úřad

³² K tomu viz. pozn. č. 27 této práce.

³³ Část stenoprotokolu, týkající se této záležitosti, je dostupná na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online].

vykonával na základě § 58 odst. 5 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

Vlastní volební schůze ústavodárného Národního shromáždění, podle stenoprotokolu³⁴ začínající v 9 hodin a 40 minut a končící po 70 minutách v 10 hodin a 50 minut, se podle prezenční listiny (ze které přejímá údaje stenoprotokol) účastnilo 298 poslanců. Schůzi jednokomorového ústavodárného Národního shromáždění předsedal jeho předseda Antonín Zápotocký, tedy pozdější druhý komunistický prezident. Ten ještě před volbou přednesl projev, v němž se věnoval například dobové situaci, druhé světové válce a samozřejmě také Benešovi a i jeho předchůdci T. G. Masarykovi.

Volba, ve které kandidoval pouze Beneš, proběhla standardním způsobem a všichni přítomní poslanci mu, jak se dalo dopředu předpokládat, odevzdali svůj hlas. Stejně jako po první své volbě pronesl Beneš i tentokrát plné znění slibu a stal se tak prezidentem na další volební období. Ve své funkci však skončil dříve, než možná předpokládal.

c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Prozatímní NS RČS 1945-1946, 2. schůze, část 1/4 (28.10.1945). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/002schuz/s002001.htm>>

³⁴ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Ústavodárné NS RČS 1946-1948, 2. schůze, část 1/3-3/3 (19.6.1946). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/002schuz/s002001.htm>
<<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/002schuz/s002002.htm>
<<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/002schuz/s002003.htm>>.

4 Prezidentské volby v období účinnosti Ústavy 9. května a zákona o volbě prezidenta republiky z roku 1948

4.1 Prezidentské volby v období účinnosti Ústavy 9. května a zákona o volbě prezidenta republiky z roku 1948 v psané rovině

4.1.1 Ústava 9. května a zákon o volbě prezidenta republiky z roku 1948 – úvodní poznámky

První prezidentská volba, k níž došlo po 25. února 1948, tedy po převzetí moci komunistickou stranou v Československu, se uskutečnila 14. června 1948, a to podle procedury nově přijaté ústavy a nového zákona o volbě prezidenta republiky - **ústavního zákona č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948, Ústava Československé republiky** (vžilo se pro něj označení Ústava 9. května)³⁵ a **zákona č.152/1948 Sb. ze dne 12. června 1948, o volbě prezidenta republiky**,³⁶ který měl podle § 68 odst. 4 Ústavy 9. května upravit podrobnosti prezidentské volby.

Podle § 173 odst. 1 Ústavy 9. května přestala ode dne její účinnosti (tj. dle jejího § 170 9. června 1948) platit ústavní listina z roku 1920, podle § 173 odst. 2 pak *„všechny ústavní i jiné zákony, pokud odporují ustanovením této ústavy a zásadám*

³⁵ Následné citace této ústavy, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Ústavní zákon č. 150 ze dne 9. května 1948, Ústava Československé republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1948, částka 52, s. 1081-1108.

³⁶ Následné citace tohoto zákona, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Zákon č. 152 ze dne 12. června 1948, o volbě prezidenta republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1948, částka 54, s. 1189. Pokud z kontextu nevyplývá něco jiného, je v této kapitole „zákonem o volbě prezidenta republiky“ míněn výše citovaný zákon.

lidově demokratického zřízení nebo upravují věci odchylně od této ústavy“. Zákon o volbě prezidenta republiky nabyl účinnosti dle svého § 6 13. června 1948.

Ústava 9. května bývá označována za ústavu, za jejíž účinnosti docházelo v československých ústavních dějinách k vůbec největším střetům *de iure* a *de facto*. V každodenním životě totiž byla vykládána a používána hlavně podle toho, jak se to hodilo KSČ, jejímu vedení a její politice. Výše konstatované mohu dokázat právě na proceduře prezidentské volby a na skutečném průběhu prezidentských voleb, k nimž došlo v období účinnosti Ústavy 9. května. Ty budou předmětem další podkapitoly.

Při popisu procedury volby prezidenta podle Ústavy 9. května musím vycházet jak ze Základních článků ústavy, tak z Podrobných ustanovení ústavy. Pokud je o základní články, důležitý je po účely této práce čl. I odst. 1, podle kterého *„Československý stát je lidově demokratická republika“*. Zásadní význam má konstatování *„v čele státu je prezident republiky, volený Národním shromážděním na dobu sedmi let“*, obsažené v čl. VI. Ze základních ustanovení se tak o prezidentské volbě dozvídáme zatím nejvíce informací v československých ústavních dějinách.

V tomto ohledu je velmi podstatný i čl. V, podle kterého *„nejvyšším orgánem moci zákonodárné je Národní shromáždění o jedné sněmovně. Má tři sta členů (poslanců), volených na dobu šesti let“*. K rozboru čl. VI a V se vrátím níže, při pojednání o požadavcích na prezidentského kandidáta, resp. v textu o obecných náležitostech volební schůze, volby a slibu prezidenta.

Z podrobných ustanovení je zásadní druhá kapitola (nazvaná Národní shromáždění, složená z § 39 až § 66), třetí kapitola (nazvaná President republiky, složená z § 67 až § 79) a v jistém ohledu by se dalo říci, že i čtvrtá kapitola (nazvaná vláda, složená z § 80 až § 92). Jak na následujících řádcích ukážu, ustanovení týkající se volby prezidenta se příliš nelišila od prvorepublikové volební procedury.

Nadále budu postupovat stejným způsobem jako v případě rozboru právní úpravy v období První republiky a stejným způsobem (a ze stejných důvodů) budu porovnávat vedle sebe jednotlivá ustanovení Ústavy 9. května a zákona o volbě prezidenta republiky, i když jsem si vědom jejich chronologie a vzájemného vztahu.

4.1.2 Požadavky na prezidentského kandidáta

Podle § 67 odst. 1 Ústavy 9. května „*presidentem republiky může být volen každý občan, který je volitelný do Národního shromáždění a dosáhl věku 35 let*“. Základní ústavní podmínka tak byla stanovena téměř totožně jako v ústavní listině z roku 1920 – prezidentem se mohl stát pouze československý občan,³⁷ kterému bylo alespoň 35 let a splnil předpoklady pro zvolení do Národního shromáždění.

Opět platilo i to, že bylo omezeno, kolikrát za sebou mohl jeden a tentýž člověk zastávat prezidentský úřad. Podle § 70 odst. 2 Ústavy 9. května „*nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát po sobě*“.

Prezidentský úřad bylo možné teoreticky zastávat i více než po dvě období, třetí období však nemohlo následovat bezprostředně po druhém, protože podle druhé věty § 70 odst. 1 Ústavy 9. května muselo uběhnout mezi skončením druhého volebního období a opětovným zvolením kandidáta alespoň sedm let. S takřka stejnou podmínkou jsme se již setkali i v ústavní listině z roku 1920, podle níž však takové omezení neplatilo pro prvního československého prezidenta T. G. Masaryka.

I Ústava 9. května přistupovala k jednomu státníkovi zcela individuálně, když v § 70 odst. 2 stanovila, že „*tato ustanovení se nevztahují na druhého presidenta Československé republiky*“, tedy na Edvarda Beneše. Právě s ním se během přípravy Ústavy 9. května počítalo jako s jasným kandidátem a zcela vyhovoval i komunistům, kteří se po druhé světové válce stali nejsilnější politickou stranou v zemi.

³⁷ K otázce státního občanství v této době zejména viz. zákon č. 194/1949 Sb. ze dne 13. července 1949, o nabývání a pozbyvání československého státního občanství, ale i další dílčí zákony a vládní nařízení.

Stejně jako v ústavní listině z roku 1920 byla stanovena neslučitelnost určitých funkcí se zastáváním úřadu prezidenta. Podle § 71 odst. 1 Ústavy 9. května „*president republiky nesmí být zároveň členem Národního shromáždění nebo členem vlády*“. Řešení situace, kdy se prezidentem stal poslanec, předseda vlády nebo její ministr, nabízel § 71 odst. 2.

Podle něj by takovýto funkcionář nevykonával ode dne volby tento úřad. Jeho poslanecký mandát nebo funkce ve vládě by však trval či trvala až do okamžiku prezidentského slibu a zanikl nebo zanikla až v den, kdy by byl složen prezidentský slib. Příslušný zákon o volbě prezidenta republiky ohledně inkompatibility žádá ustanovení neobsahoval.

4.1.3 Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta

V § 68 odst. 1 Ústavy 9. května bylo opět zopakováno (podobné konstatování obsahuje, jak již bylo zmíněno, i čl. V Základních článků ústavy), že „*presidenta republiky volí Národní shromáždění*“. Zcela stejnou větu lze nalézt i v § 1 zákona o volbě prezidenta republiky.

I věta, která jak v Ústavě 9. května, tak v zákoně o volbě prezidenta republiky následuje, je identická. Podle § 68 odst. 2 Ústavy 9. května „*k platnosti volby je třeba, aby v čas volby byla ve schůzi přítomna nadpoloviční většina poslanců,*“ § 2 zákona o volbě prezidenta republiky obsahuje stejné sdělení.

Pro navrženého kandidáta se pak musely souhlasně vyjádřit tři pětiny z přítomných poslanců, což je obsaženo jak v § 68 odst. 2 Ústavy 9. května, tak v § 4 odst. 1 zákona o volbě prezidenta republiky.

Jde o stejné početní poměry jako v ústavní listině z roku 1920, faktický rozdíl ale nalezneme při porovnání složení Národního shromáždění v období První republiky a v období účinnosti Ústavy 9. května. Zatímco za prvorepublikového Československa bylo Národní shromáždění složené ze dvou sněmoven (poslanecké sněmovny o 300

členech a senátu o 150 členech), Ústava 9. května jasně stanovila v již zmíněném čl. V, že Národní shromáždění má jednu sněmovnu, ve které zasedá 300 členů.

Schůze se tak muselo účastnit alespoň 151 poslanců a 91 z nich muselo hlasovat pro prezidentského kandidáta, měl-li být úspěšný. V absolutních číslech tak šlo o nižší počet volitelů prezidenta, než v případě První republiky.

Z takovýchto čísla však nelze vycházet po celou dobu účinnosti Ústavy 9. května, jistou změnu do tohoto uspořádání vnesly **ústavní zákon č. 26/1954 Sb. ze dne 26. května 1954 Sb., o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady a zákon č. 27/1954 Sb. ze dne 26. května 1954, o volbách do Národního shromáždění**, protože podle § 2 odst. 1 zmíněného ústavního zákona (a taktéž podle § 10 odst. 1 zmíněného zákona) bylo Československo rozděleno pro účely voleb do Národního shromáždění na jednotlivé volební obvody. Ty nevycházely z územního principu, ale z pravidla obsaženého v § 2 odst. 2 zmíněného ústavního zákona (a rovněž v § 11 a odst. 1 zmíněného zákona), že jeden volební obvod bude pro 35 tisíc obyvatel Československa.³⁸

Vzhledem k celkovému počtu obyvatel Československa v roce 1954 zasedalo po příslušných volbách v Národním shromáždění 368 poslanců.³⁹

Vzhledem k jednokomorovosti Národního shromáždění nemusely být řešeny náležitosti společné schůze, jak tomu bylo v prvorepublikové úpravě. Volební schůze, která byla podle § 3 odst. 1 zákona o volbě prezidenta republiky veřejná a bez rozpravy, probíhala podle § 3 odst. 2 dle jednacího řádu Národního shromáždění s těmi rozdíly, které stanovil právě zákon o volbě prezidenta republiky. Její řízení bylo podle § 52 odst. 1 Ústavy 9. května logicky svěřeno, jako v případě jiných schůzí Národního shromáždění, jeho předsedovi.

³⁸ K tomu více § 10, § 11 a následující zmíněného zákona. Ústavní zákon č. 26/1954 Sb. byl změněn ústavním zákonem č. 35/1960 Sb. ze dne 9. dubna 1960, o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a volbách do Slovenské národní rady a ústavního zákona o národních výborech.

³⁹ Číslo je převzato a k tomu více viz. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II 1945-1960*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2006. s. 331. ISBN 80-246-1210-0.

Podle § 69 odst. 3 Ústavy 9. května platilo za běžných okolností (tedy když se volil nástupce žijícího prezidenta, který řádně zastával svůj úřad), že „*volba se koná v posledních čtyřech týdnech, než uplyne volební období úřadujícího prezidenta*“, což je opět v porovnání s ústavní listinou z roku 1920 téměř identické pravidlo.

Stejně jako prvorepubliková ústavní listina stanovila i Ústavy 9. května ve svém § 69 odst. 1 pro výkon prezidentského úřadu volební období sedm let, a to buď od složení prezidentského slibu, nebo podle § 69 odst. 2 této ústavy ode dne skončení volebního období předchozího prezidenta, pokud došlo ke složení tohoto slibu ještě v době volebního období tohoto předchůdce, a to z jiných důvodů než z těch, které předpokládá § 72 odst. 1 Ústavy 9. května.

Zatímco prvorepublikový zákon o volbě prezidenta republiky toto termínové rozpětí ještě upřesňoval, zákon o volbě prezidenta republiky z roku 1948 se již této otázce nikterak nevěnoval.

Volba se mohla v zásadě uskutečnit dvěma způsoby a opět, jako podle ústavní listiny z roku 1920, mohlo dojít nejvíce na tři kola. Pokud se podle § 5 odst. 1 zákona o volbě prezidenta republiky shodlo před první volbou na jednom jméně alespoň 100 poslanců a navrhli tohoto člověka jako společného kandidáta, hlasovalo se během první volby „*zdvížením ruky nebo povstáním*“.

Tento způsob volby byl použit hned při první volbě prezidenta podle Ústavy 9. května a příslušného zákona o volbě prezidenta, tedy při volbě Klementa Gottwalda prezidentem. Pokud se ale nenašel kandidát, kterého by bylo takto ochotno podpořit 100 poslanců, hlasovalo se podle § 5 odst. 2 této ústavy lístky, tedy stejným způsobem, jaký předpokládala i ústavní listina z roku 1920.

Po případné neúspěšné první volbě následovala druhá volba, která v zásadě probíhala za stejných podmínek jako volba první a pro kandidáta se musely vyslovit tři pětiny z přítomných poslanců, aby se stal prezidentem, což je obsaženo v § 4 odst. 2 a odst. 3 zákona o volbě prezidenta republiky.

Pokud k takovéto situaci nedošlo, volilo se podle § 68 odst. 3 Ústavy 9. května a § 4 odst. 3 zákona o volbě prezidenta republiky ve třetí volbě mezi dvěma kandidáty, pro které se ve druhé volbě vyslovilo nejvíce poslanců.

Pokud by nešlo kvůli rovnosti hlasů v druhé volbě určit, kdo skončil na kterém místě, vybírali by se postupující do druhé volby losem. Prezidentem byl zvolen ten ze dvou kandidátů, který obdržel více hlasů, případně by se opět při stejném počtu hlasů použilo losování. § 4 odst. 4 zákona o volbě prezidenta republiky stanovil, že *„hlasy odevzdané při užší volbě někomu jinému nežli některému z obou kandidátů pojatých do této volby jsou neplatné“*.

Úspěšný kandidát skládal před Národním shromážděním prezidentský slib, který upravoval § 75 Ústavy 9. května. Slib tentokrát zněl: *„Slibuji na svou čest a svědomí, že budu konat své povinnosti v duchu lidově demokratického zřízení podle vůle lidu a v zájmu lidu, dbát blaha republiky a šetřit ústavních a jiných zákonů.“*

Zatímco při porovnání slibu obsaženého v prozatímní ústavě a v ústavní listině z roku 1920 jsem konstatoval, že jejich odlišnost byla naprosto minimální, výše zmíněný slib se již jeví jako dosti jiný.

Prezident totiž, s akcentem na dobovou situaci, ve svém slibu neopomíjel „lidový prvek“, když v něm bylo výslovně pamatováno jak na lidově demokratického zřízení republiky, tak na vůli a zájem lidu.

4.1.4 Krajní možnosti při volbě prezidenta

Jak již bylo v textu zmíněno, volba měla za určitých okolností proběhnout v jiném termínu, než stanovil § 69 odst. 3 Ústavy 9. května.

Pokud by totiž prezident zemřel, abdikoval anebo byl Národním shromážděním odsouzen za velezradu podle § 78 Ústavy 9. května a v důsledku tohoto odsouzení ztratil prezidentskou funkci, měla se, jak stanoví § 72 odst. 1 této ústavy, konat volba do 14 dnů od této události na schůzi k volbě svolaného Národního shromáždění.

Podle § 72 odst. 2 Ústavy 9. května vykonávala funkci prezidenta do zvolení nového prezidenta a složení jeho slibu vláda. Opět mohlo dojít v tomto ohledu k pověření předsedy vlády, který byl automaticky na základě zmíněného paragrafu po tuto dobu vrchním velitelem branné moci. Stejně se postupovalo i tehdy, „*je-li prezident zaneprázdněn nebo churav tak, že nemůže svůj úřad vykonávat*“, jak stanoví rovněž § 72 odst. 2 Ústavy 9. května.

To ale platilo pouze pro prvních šest měsíců nemoci nebo prezidentova zaneprázdnění. Poté se již postupovalo podle § 73 odst. 1 zmíněné ústavy, kdy za předpokladu příslušného usnesení vlády, Národní shromáždění zvolilo prezidentova náměstka, jehož funkce skončila s odpadnutím naznačené překážky. Podle § 79 Ústavy 9. května „*ustanovení o prezidentu republiky platí také o jeho náměstkovi*“.

Podobné paragrafy byly i v ústavní listině z roku 1920. Nejznamenitější novinkou v úpravě Ústavy 9. května byla výslovně řešená situace, která mohla nastat po odsouzení prezidenta za velezradu. S prezidentskou volbou, proběhnutou za takovýchto okolností, totiž prvorepubliková ústavní listina explicitně nepočítala.

4.2 Prezidentské volby v období účinnosti Ústavy 9. května v praktické rovině

4.2.1 Zvolení Klementa Gottwalda prezidentem

Politický vývoj pokračoval v Československu po druhé světové válce velice rychle. Nálada lidí, situace ve světě, propojenost všech existujících stran do Národní fronty, jasná převaha KSČ a stále větší vliv SSSR na československou republiku měl jasné důsledky, které vyvrcholily 25. února 1948, kdy se KSČ (jejímž předsedou byl neúspěšný Masarykův protikandidát z prezidentské volby v roce 1934 Klement Gottwald) podařilo získat veškerou moc ve státě.

Necelý měsíc po přijetí nové ústavy, 7. června 1948, abdikoval prezident Edvard Beneš, který tímto krokem patrně reagoval na pro jeho osobní přesvědčení neúnosnou politickou situaci.⁴⁰ Následně opustil Prahu a zcela se do konce svého života (3. září 1948) stáhl z politického života.

Klementovi Gottwaldovi se tímto Benešovým krokem otevřela cesta do prezidentského úřadu. Jak již bylo zmíněno, abdikací list prezidenta Beneše nese datum 7. června 1948. O tři dny později, ve čtvrtek 10. června, proběhla dopoledne ustavující schůze Národního shromáždění a odpoledne již konalo Národní shromáždění svou druhou schůzi, na které mělo vedle organizačních záležitostí projednat i Benešovu abdikaci. Dle stenoprotokolu⁴¹ začala ve 14 hodin a 17 minut.

Národnímu shromáždění předsedal Oldřich John, který schůzi řídil. Právě John přečetl Benešův dopis adresovaný předsedovi vlády Klementovi Gottwaldovi, ve kterém svou abdikaci zdůvodňoval jednak politicky, ale především svým špatným zdravotním stavem. Dopis prezidenta Beneše byl vyslechnut v klidu, poslanci při jeho četbě stáli.

Po přečtení abdikace se slova ujala místopředsedkyně Národního shromáždění Anežka Hodinová-Spurná, která v silně patetickém proslovu (které bylo dle dobové terminologie „adresou“ Národního shromáždění, která měla směřovat Benešovi) připomněla s ideologickým prodchnutím zásluhy Beneše a neopomněla zmínit (což je vzhledem k budoucím událostem celkem zajímavé) ani jméno prvního československého prezidenta T. G. Masaryka.

⁴⁰ Podle Benešova abdikacího dopisu ve znění, ve kterém byl dle příslušného stenoprotokolu projednáván na schůzi Národního shromáždění 10. června 1948, došlo ke sdělení jeho rozhodnutí předsedovi vlády Klementovi Gottwaldovi již 4. května 1948.

⁴¹ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1948-1954, 2. schůze, část 1/3-3/3 (10.6.1948). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002001.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002002.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002003.htm>>.

Národní shromáždění tak vzalo na vědomí Benešovu abdikaci. Ke zvolení nového československého prezidenta mělo dojít opět za velmi krátkou dobu, tentokrát za čtyři dny. V dopoledních hodinách v pondělí 14. června 1948 se Národní shromáždění sešlo na své páté schůzi (podle stenoprotokolu⁴² začala v 11 hodin a 5 minut), na jejímž programu byly dva body.

Prvním z nich byla „*Volba presidenta republiky (§§ 67 a násl. ústavy)*“, ⁴³ druhým „*Slib presidenta republiky (§ 75 ústavy)*“. I tato schůze se nesla v silně patetickém duchu. Zahájena byla slavnostní hudbou, úvodní projev předsedy Národního shromáždění Johna byl prodchnut patosem, historií, slavnými jmény (opět i T. G. Masaryka a E. Beneše) a především jasnou ideologií.

Schůze se účastnila převážná většina poslanců, podle prezenční listiny (z níž vychází stenoprotokol i slova předsedajícího) konkrétně 296. Pro Gottwalda tak muselo hlasovat nejméně 178 z nich.⁴⁴ Vzhledem k tomu, že na prezidentský úřad kandidoval pouze Gottwald a také vzhledem k tomu, že prezidentská volba byla de facto dopředu připravená, nebylo příliš pochybností o tom, jaká procedura bude k volbě použita.

Na základě vyhovujícího návrhu poslanců na volbu aklamací se postupovalo podle § 5 odst. 1 zákona o volbě presidenta republiky a volilo se tímto způsobem. Tedy

⁴² Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1948-1954, 5. schůze, část 1/2-2/2 (14.6.1948). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/005schuz/s005001.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/005schuz/s005002.htm>>.

⁴³ Tato a následné citace z této schůze, není-li stanoveno jinak, pocházejí ze zdroje PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1948-1954, 5. schůze, část 1/2 (14.6.1948). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/005schuz/s005001.htm>>.

⁴⁴ Je zajímavé, že předseda Národního shromáždění John považoval za minimální počet souhlasně hlasujících poslanců podle svých slov, zachycených ve stenoprotokolu, 179. Vzhledem k jednomyslnosti volby je to ale lhostejné a jde patrně pouze o další z řady zajímavostí a nestandardností, jimiž jsou prezidentské volby prodchnuty.

podobně jako při vůbec první volbě prezidenta na československém území, ke které ale došlo živelně, bez opory v zákoně, což nebyl případ zvolení Klementa Gottwalda.

Jeho volba, která proběhla zdvižením ruky, vyhověla intencím zákona, je ale otázkou na kolik odrážela skutečnou vůli jednotlivých poslanců a nakolik spíše jejich strach či obavy z vlastní budoucnosti.

Pro Gottwalda každopádně hlasovala každá z přítomných poslankyň a také každý z přítomných poslanců. Volba tedy byla jednomyslná – stejně jako v případě první volby T. G. Masaryka.

Po patnáctiminutovém přerušení se do sálu za velkých ovací a výkřiků „*Ať žije prezident Gottwald!*“ v 11 hodin a 40 minut dostavil Klement Gottwald a po dalších Johnových patetických slovech pronesl předepsaný slib.

Úřad československého prezidenta tak vůbec poprvé zastával komunist, který byl dobovou terminologií označován za prvního dělnického prezidenta. Mezi zahájením schůze a jejím skončením uplynulo (včetně doby, na níž byla přerušena) 47 minut.⁴⁵

4.2.2 Zvolení Antonína Zápotockého prezidentem

Prezidentské volební období bylo čl. 69 odst. 1 Ústavy 9. května stanoveno na sedm let. K další prezidentské volbě tak mělo dojít v roce 1955. Klement Gottwald však zemřel již 14. března 1953, jen krátce po úmrtí Stalina v SSSR. Postupovala se tak podle čl. 72 odst. 1 zmíněné ústavy a dle této úpravy mělo k volbě dojít do 14 dnů od prezidentova úmrtí.

⁴⁵ Ke Gottwaldově prezidentské volbě více viz. JANUŠ, Jan. *Volba Klementa Gottwalda československým prezidentem*. Praha, 2008 (v rukopisu). 11 s. Esej na předmět Vývoj československého práva v letech 1948-1989. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Jan Kuklík. a také JANUŠ, Jan. Jak se stal Gottwald prezidentem. *Živá historie*. 2009, roč. 2, č. 3, s. 50-51. ISSN 1802-2278.

Volební schůze Národního shromáždění byla svolána přesně týden po prezidentově smrti, čímž bylo zcela vyhověno lhůtě stanové ústavou. O prezidentský úřad se opět ucházel jen jeden člověk, který byl toho času, stejně jako Gottwald v roce 1948, předsedou vlády. Šlo o Antonína Zápotockého, který byl následně zvolen druhým komunistickým prezidentem v československé historii a jehož jméno vybralo, jak bylo pro tuto dobu typické, předsednictvo ÚV KSČ.

Zápotocký měl být dle rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ zvolen „pouze“ prezidentem, ne už předsedou KSČ. Tento post měl zůstat po Gottwaldově smrti uprázdněný, faktické vedení strany však připadlo jednomu z tajemníků předsednictva ÚV KSČ Antonínu Novotnému (později první tajemník ÚV KSČ), který měl být v dohledné době taktéž pokračovatelem Zápotockého v prezidentském úřadu.⁴⁶

Schůze Národního shromáždění byla zahájena v sobotu 21. března 1953 podle stenoprotokolu⁴⁷ ve 12 hodin. Národnímu shromáždění v té době předsedal, stejně jako v případě volby Gottwalda, Oldřich John. I schůze probíhala téměř identicky jako ta, na které byl prezidentem zvolen Gottwald.

Úvodní proslov však tentokrát neproslal John, ale budoucí předseda vlády Viliam Široký a poprvé při volbě komunistického prezidenta tak sálem po delší dobu zněla souvislá slovenština. Jména demokratických prezidentů T. G. Masaryka a E. Beneše tentokrát zmíněna nebyla, Široký naopak logicky (ale opět zcela ideologicky) připomenul Gottwaldovu smrt a zdůvodnil, proč by měl být jeho nástupcem v prezidentském úřadu zvolen právě Zápotocký.

Na schůzi bylo přítomno podle prezenční listiny (kterou zmiňuje stenoprotokol) 271 poslanců, což bylo o 25 méně než v případě volby Gottwalda. Po Zápotockého

⁴⁶ PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli : Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. 2. vyd. Praha : Brána, 2010. s. 155-156. ISBN 978-80-7243-437-4.

⁴⁷ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1948-1954, 72. schůze, část 1/1 (21.3.1953). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/072schuz/s072001.htm>>.

muselo hlasovat nejméně 163 z nich. O tom, že volba bude opět jednomyslná, však dopředu jasně vypovídalo předchozí usnesení ÚV KSČ, podle kterého se měl za KSČ a Národní frontu o prezidentský úřad ucházet právě Zápotocký. Znovu došlo k aklamacii, která opět spočívala ve zvednutí ruky. Při svém následném, nadšeně přijatém, příchodu do sálu si i Zápotocký vyslechl výkřiky typu: „*At' žije president Zápotocký!*“⁴⁸

Zápotocký přednesl předepsaný slib a poté se k němu obrátil s krátkou ideologickou řečí John, který mimo jiné neopomněl zmínit jména Lenina a Stalina. Po 44 minutách (ve kterých je zahrnuto i patnáctiminutové přerušení) byla schůze skončena. Zápotocký tak byl prezidentem zvolen ještě rychleji než Gottwald.

4.2.3 První zvolení Antonína Novotného prezidentem

Další volba měla proběhnout v roce 1960. Ani Antonín Zápotocký se ale, stejně jako Klement Gottwald, nedožil konce svého volebního období a zemřel 13. listopadu 1957. Celkově do té doby převládal názor, že prezidentem bude po Zápotockém předseda vlády Viliam Široký. Ten by tak navázal na jakousi tradici komunistických prezidentů, kdy byli oba před svým zvolením do úřadu právě předsedy vlády.

O tom, kdo Zápotockého ve funkci nahradí, tentokrát ale nerozhodovalo předsednictvo ÚV KSČ, ale přímo vedení KSSS v čele s N. S. Chruščovem. Ti vybrali do funkce prezidenta Československa prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného, který právě pobýval s početnou delegací československých komunistických funkcionářů v Moskvě. Následně (tj. 19. listopadu 1957) se na kandidatuře Antonína Novotného usnesl i ÚV KSČ.⁴⁹

Datum 19. listopadu byl v předchozí větě zmíněn schválně, protože ve stejný den se sešlo Národní shromáždění, aby Novotného prezidentem zvolilo. Schůze, která

⁴⁸ tamtéž

⁴⁹ K tomu viz. PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli : Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. 2. vyd. Praha : Brána, 2010. s. 238-244. ISBN 978-80-7243-437-4.

se opět velmi podobala dvěma předešlým volebním schůzím, byla podle stenoprotokolu⁵⁰ zahájena stejně jako v případě předchozí volby ve 12 hodin. Předsedou Národního shromáždění ale již nebyl Oldřich John, ale Zdeněk Fierlinger. Úvodní projev přednesl opět Viliam Široký, znovu ve slovenštině a s jasnými ideologickými úmysly.

Stejně jako Gottwald a Zápotocký, tak i Novotný byl zvolen aklamací – zvednutím rukou jednotlivých poslanců. Hlasovalo pro něj všech dle prezenční listiny (a odkazu stenoprotokolu na ní) 353 přítomných volitelů. Novotný potřeboval vzhledem k počtu přítomných hlasy nejméně 212 poslanců.

Jak již stojí výše, tato volební schůze probíhala prakticky totožně jako obě jí předcházející, a to od zahájení, až po skončení (tedy i v případě slibu apod.). Mohu však zmínit dva zajímavé detaily, které je odlišují. Zvolení Novotného trvalo v porovnání s jeho komunistickými předchůdci vůbec nejdelší čas (schůze totiž byla přerušena na 37 minut a kvůli tomu mezi jejím zahájením a skončením uplynulo 74 minut) a Novotný byl prvním zvoleným komunistickým prezidentem, kterému podle stenoprotokolu nebylo provoláváno jmenovitě „ať žije“ při jeho příchodu do Vladislavského sálu Pražského hradu.

U Novotného došlo k propojení funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, kterou vždy upřednostňoval, a úřadu prezidenta, což mělo jasné následky a důsledky, jejichž rozbor však již není předmětem této práce.

⁵⁰ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1954-1960, 22. schůze, část 1/1 (19.11.1957). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/022schuz/s022001.htm>>.

5 Prezidentské volby v období účinnosti páté hlavy Ústavy Československé socialistické republiky

5.1 Prezidentské volby v období účinnosti páté hlavy Ústavy Československé socialistické republiky v psané rovině

5.1.1 Ústava Československé socialistické republiky – úvodní poznámky

V případě Ústavy 9. května se, jak již bylo zmíněno, velmi silně střetávala hlediska de iure a de facto. Takováto podoba ústavy se však KSČ jevila jako nežádoucí a s ohledem na dobovou situaci, kdy bylo Československo velmi silně pod vlivem SSSR (a zvláště pak ÚV KSSS, jehož první tajemník N. S. Chruščov stanovil na začátku roku 1959, velmi zjednodušeně řečeno, cíl, podle něhož se měli ze zemí, kde vládli komunisté, stát skutečné komunistické státy, jež by ve všech ohledech vyčnívaly nad kapitalistickými, tedy demokratickými, státy) a na své jasné vnitřní zájmy nechala připravit ústavu novou, která zcela zjevně ilustrovala panující poměry.

Šlo o **ústavní zákon č. 100/1960 Sb. ze dne 11. července 1960, Ústava Československé socialistické republiky** (pro kterou se mezi odbornou veřejností vžil výraz socialistická ústava),⁵¹ který měl zjevně odrážet právě pěstovanou ideologii přechodu ze socialismu (přes několik pokročilejších fází) až do komunismu.

Podle I. bodu Prohlášení této ústavy totiž *„socialismus v naší vlasti zvítězil! Vstoupili jsme do nového období našich dějin a jsme odhodláni jít dále k novým, ještě vyšším cílům. Dovršující socialistickou výstavbu, přecházíme k budování vyspělé socialistické společnosti a shromažďujeme síly pro přechod ke komunismu“*.

⁵¹ Následné citace této ústavy, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Ústavní zákon č. 100 ze dne 11. července 1960, Ústava Československé socialistické republiky. In *Sbirka zákonů Československé socialistické republiky*. 1960, částka 40, s. 289-309.

Úkolem této práce není rozebírat celkové vyznění socialistické ústavy, tyto úvodní poznámky však mnohé vypovídají i o volbě prezidenta, která byla touto ústavou také upravena. Rovněž je nutné konstatovat, že byla připravena velmi rychle a působí při porovnání s předchozími ústavami dosti uměle, a to především vzhledem k použitému jazyku i rozsahu úpravy a předpokladu (resp. nepředpokládání) některých situací.

Také je třeba zdůraznit, že socialistická ústava velice výrazně reformovala postavení některých ústavních orgánů a značně pozměnila dosavadní ústavní poměry. Například prezident byl podle čl. 61 odst. 2 této ústavy „*odpovědný z výkonu své funkce Národnímu shromáždění*“, což se v československých ústavních dějinách do té doby nikdy nebyl. Šlo však o dost zvláštní odpovědnost, protože norma neobsahovala žádnou sankci.

Vše výše napsané budou dobře ilustrovat právě jednotlivá ustanovení týkající se volby prezidenta, která jsou v tomto případě velmi stručné a na mnoho otázek neodpovídají. Již nyní mohu konstatovat, že socialistická ústava nepředpokládala vydání žádného prováděcího zákona o volbě prezidenta, čímž se razantně odlišovala od předchozí právní úpravy.

Ústava Československé socialistické republiky byla účinná podle čl. 112 odst. 1 ode dne jejího schválení Národním shromážděním, tedy od 11. července 1960. Podle čl. 112 odst. 2 přestala ve stejný den platit Ústava 9. května a „*i ostatní ústavní zákony, které ji měnily a doplňovaly.*“

Při popisu procedury volby prezidenta, obsažené v Ústavě Československé socialistické republiky, bych měl vycházet z vybraných ustanovení obsažených v první hlavě (nazvané Společenské zřízení a složené z čl. 1 až 18) v třetí hlavě (nazvané Národní shromáždění a složené z čl. 39 až 60), ve čtvrté hlavě (nazvané President republiky a složené z čl. 61 až 65) a v Hlavě páté (nazvané Vláda a složené z čl. 66 až 72).

První dvě hlavy však nejsou pro účely prezidentské volby téměř potřebné, protože o prezidentovi nic výslovně nestanoví, což je v případě počátečních ustanovení opět určitý rozdíl oproti předchozí právní úpravě.

To, kdo stojí v čele státu, je patrné z čl. 61 odst. 1, podle kterého „*v čele státu je prezident republiky, volený Národním shromážděním jako představitel státní moci*“.⁵²

5.1.2 Požadavky na prezidentského kandidáta

Podle čl. 63 odst. 1 Ústavy Československé socialistické republiky „*prezidentem republiky může být zvolen každý občan volitelný za poslance Národního shromáždění*“. V porovnání s předchozí právní úpravou zaujme na první pohled fakt, že není určena žádná zvláštní věková hranice, které by musel kandidát na prezidenta dosáhnout. Stačilo tedy, když mu bylo 21 let, protože podle čl. 3 odst. 1 této ústavy se mohl členem Národního shromáždění stát „*každý občan, který dosáhl věku 21 let*“.

Je však těžko představitelné, že by se prezidentem stal někdo, komu by bylo pouhých 21 let. Toto ustanovení, postrádající zpřesnění věku, spíše potvrzuje všeobecně známou tezi, že o jakýchkoliv politických záležitostech v této době nerozhodovalo Národní shromáždění, ale stranické sekretariáty a vedení KSČ, které by jen těžko nechal zvolit prezidentem někoho, na kom by se dopředu nedohodli nejvýše postavení komunisté v zemi.

V předchozích ústavách byla omezena možnost zastávat úřad prezidenta na maximálně dvě období v bezprostřední návaznosti za sebou, což se netýkalo v případě ústavní listiny z roku 1920 T. G. Masaryka a v případě Ústavy 9. května Edvarda Beneše. Ústava Československé socialistické republiky žádnou takovou osobní „výhodu“ neobsahovala, ale je jasné, že vzhledem k libovůli uplatňované KSČ, také zajistila, aby mohla být určitá osoba prezidentem i po více funkčních období.

⁵² V čl. 1 odst. 1 této ústavy byla například obsažena charakteristika, že „*Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída*“.

Bylo to učiněno velmi jednoduše, žádné omezení co do počtu po sobě jdoucích volebních období totiž nebylo do této ústavy zahrnuto. To, že podle článku 63 odst. 2 bylo funkční období vzhledem k předcházející úpravě sníženo na pět let, je tak z tohoto pohledu vedlejší.

Inkompatibilita funkcí byla však i nadále zachována a dokonce rozšířena. Prezident neměl podle čl. 63 odst. 3 socialistické ústavy možnost „*být zároveň poslancem Národního shromáždění, Slovenské národní rady nebo národního výboru nebo členem vlády*“. Ohledně výkonu funkce poslance a člena vlády (a i jejího zániku) platila zcela stejná pravidla jako v Ústavě 9. května.

5.1.3 Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta

Podle čl. 43 odst. 1 Ústavy Československé socialistické republiky připadla volba prezidenta opět Národnímu shromáždění, které bylo jednokomorové a podle čl. 39 odst. 2 téže ústavy v něm zasedalo 300 poslanců.

V Hlavě páté zmíněné ústavy najdeme, pokud jde o náležitosti volební schůze a volby prezidenta, pouze konstatování obsažené v čl. 63 odst. 1, podle něhož „*zvolen jen ten, pro koho se vysloví nejméně tři pětiny všech poslanců Národního shromáždění*“. Stejný číselný požadavek je obsažen i v čl. 51 odst. 3 této ústavy.

Ohledně minimálního počtu přítomných neplatilo při prezidentské volbě žádné zvláštní pravidlo. V tomto ohledu tak platil čl. 51 odst. 1, podle kterého „*Národní shromáždění je způsobilé se usnášet, je-li přítomna nadpoloviční většina všech poslanců*“.

Poměrově již nejde o stejná čísla jako v předchozí právní úpravě, protože Ústava 9. května požadovala souhlas tří pětin přítomných poslanců. Pro kandidáta na prezidenta, měl-li být zvolen do tohoto úřadu, tak muselo hlasovat nejméně 180 poslanců, což je v porovnání s 91 poslanci, požadovanými jako minimální počet Ústavou 9. května, téměř dvojnásobek.

Vzhledem k tomu, že všechny volby komunistických prezidentů probíhaly jednohlasně, to však bylo úplně lhostejné...

KSČ počítala s tím, že se prezidentské volby budou odehrávat naprosto podle jejích pokynů, a tak nebylo nutné v Ústavě Československé socialistické republiky řešit, v kolika kolech může volba probíhat a jaká platí pro jednotlivá kola pravidla. Stejně tak ani nedošlo na to do té doby téměř obligatorní ustanovení o losování.

Pro volební schůzi také platily některé důležité náležitosti stanovené **zákonem č. 107/1960 Sb. ze dne 12. července 1960, o jednacím a pracovním řádu Národního shromáždění**, zvláště pak jeho § 13, podle něhož „*hlasuje se zdvižením ruky. Předseda dá sečíst hlasy, jsou-li pochybnosti o hlasování*“.⁵³

Tento zákon byl v době účinnosti socialistické ústavy zrušen **zákonem č. 183/1964 Sb. ze dne 24. září 1964, o jednacím a pracovním řádu Národního shromáždění**, jehož § 10 odst. 4 se velmi podobal výše citovanému ustanovení. Podle něj „*hlasuje se zpravidla zdvižením ruky; přitom se nejprve hlasuje o pozměňovacích a doplňovacích návrzích. Předseda dá sečíst hlasy, není-li výsledek hlasování zjevný bez jejich sečtení. Při zjišťování výsledků hlasování pomáhají ověřovatelé*“.⁵⁴

Slib prezidenta se vzhledem k době, ve které Ústava Československé socialistické republiky vznikla, lišil od znění, obsaženého v Ústavě 9. května, a podle čl. 64 nyní zněl: „*Slibuji na svou čest a svědomí věrnost Československé socialistické republice a věci socialismu. Svě povinnosti budu konat podle vůle lidu a v zájmu lidu, budu dbát blaha republiky a zachovávat ústavu a ostatní zákony socialistické státní.*“ Nyní tak bylo konstatování, že Československo je socialistickým státem, zdůrazněno hned na dvou místech slibu prezidenta.

⁵³ Československo. Zákon č. 107 ze dne 12. července 1960, o jednacím a pracovním řádu Národního shromáždění. § 13. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1960, částka 42, s. 326.

⁵⁴ Československo. Zákon č. 182 ze dne 24. září 1964, o jednacím a pracovním řádu Národního shromáždění. § 10 odst. 4. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1964, částka 77, s. 1245.

5.1.4 Krajní možnosti při volbě prezidenta

I Ústava Československé socialistické republiky počítala s tím, že by mohly nastat situace, které by vyžadovaly okamžité zastoupení prezidenta a tedy i to, aby jeho funkci dočasně zastával někdo jiný. V porovnání s předcházející právní úpravou však pro tento případ nestanovila žádný zvláštní termín pro prezidentskou volbu (termíny ovšem pro prezidentskou volbu nestanovila ani obecně) a vymezení takovýchto situací pojala více obecně a otevřeně, než předcházející ústavy.

Podle čl. 65 socialistické ústavy totiž platilo, že *„uvolní-li se úřad prezidenta republiky a nový prezident ještě není zvolen a nesložil slib, rovněž nemůže-li prezident republiky svůj úřad ze závažných důvodů vykonávat, přísluší výkon jeho funkcí vládě“*. Ustanovení o možnosti pověření předsedy vlády zůstalo velmi podobné.

Ústava Československé socialistické republiky již neobsahovala úřad prezidentova náměstka, který byl upraven předcházející ústavou.

5.2 Prezidentské volby v období účinnosti páté hlavy Ústavy československé socialistické republiky v praktické rovině

5.2.1 Druhé zvolení Antonína Novotného prezidentem

Ústava Československé socialistické republiky stanovila kratší prezidentské volební období, než tomu bylo v případě Ústavy 9. května. Nyní činilo podle čl. 63 odst. 2 nové ústavy pět let.

Antonín Novotný ale složil prezidentský slib 19. listopadu 1957, v době účinnosti Ústavy 9. května, a tak se další volba konala po necelých sedmi letech, konkrétně ve čtvrtek 12. listopadu 1964. Schůze Národního shromáždění

Československé socialistické republiky byla podle stenoprotokolu⁵⁵ zahájena v 10 hodin a 1 minutu.

Předsedou Národního shromáždění byl toho času Bohuslav Laštovička, který pronesl značně dlouhý propagandistický projev, ve kterém opakovaně zmínil SSSR a jeho vliv na Československo.

I když procedura volby byla v porovnání s předchozí úpravnou vymezena Ústavou Československé socialistické republiky úžeji, schůze se opět téměř nelišila od těch předcházejících, na kterých byl volen komunistický prezident podle Ústavy 9. května.

To, že Ústava Československé socialistické republiky neobsahovala pro volbu téměř žádná pravidla a fakticky pouze v čl. 63 odst. 1 stanovila, že prezident může být platně zvolen třemi pětinami všech poslanců, se však ukázalo (což bylo předvídatelné) jako pro praktické použití bezproblémové.

Vzhledem k tomu, že se na jméně kandidáta shodl ÚV KSČ, byla volba opět jednohlasná a Antonín Novotný obdržel hlasy všech podle prezenční listiny (z níž přebírá údaje i stenoprotokol) 294 přítomných poslanců. Vzhledem ke zmíněnému ústavnímu pravidlu musel dostat hlasy alespoň 180 poslanců.

Dobrou situaci výborně vystihuje tento přepis vět předsedy Národního shromáždění Laštovičky: *„Soudružky a soudruzi poslanci! Protože mi byl odevzdán písemný návrh, podepsaný všemi přítomnými poslanci Národního shromáždění, dávám o návrhu hlasovat. Kdo souhlasí, aby podle článku 63 ústavy byl prezidentem Československé socialistické republiky na příští funkční období zvolen soudruh Antonín Novotný, nechť zvedne ruku. Děkuji. Je někdo proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Tím byl jednomyslně zvolen prezidentem Československé republiky na příští*

⁵⁵ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1964-1968, 3. schůze, část 1/2-1/2 (12.11.1964). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/003schuz/s003001.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/003schuz/s003002.htm>>.

*funkční období soudruh Antonín Novotný.*⁵⁶ Ilustruje to i jasnou snahu KSČ o jednomyslnost, k níž byli poslanci přinuceni například právě veřejným hlasováním.

Kvůli tradičnímu příchodu nového (v tomto případě, poprvé v období vlády komunistických prezidentů, vlastně staronového) prezidenta byla tentokrát schůze přerušena pouze na 5 minut. Ani tentokrát nebylo svoláváno: „Ať žije prezident Novotný!“

Ani průběh schůze poté, co do sálu vstoupil Novotný, se ničím zvláštním nelišil od těch předešlých. Došlo ke složení slibu a blahopřání Laštovičky. Schůze byla skončena v 10 hodin a 34 minut. Tato volba se tak stala zatím vůbec nejkratší v historii voleb komunistických prezidentů.

5.2.2 Zvolení Ludvíka Svobody prezidentem

Vzhledem k situaci v reformující se KSČ a k událostem Pražského jara (a samozřejmě tomu, co jim předcházelo) musel Antonín Novotný, od kterého se většina vedoucích funkcionářů KSSS i KSČ odklonila, na prezidentský post abdikovat. Stalo se tak 22. března 1968. Národní shromáždění Československé socialistické republiky projednalo tuto abdikaci v pátek 29. března 1968.

Na této schůzi bylo rovněž poslancům oficiálně oznámeno jméno kandidáta na prezidentský úřad a de facto i budoucího prezidenta.⁵⁷ Podle rozhodnutí ÚV KSČ jím

⁵⁶ PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1964-1968, 3. schůze, část 1/2 (12.11.1964). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/003schuz/s003001.htm>>.

⁵⁷ Části stenoprotokolu, které se týkají prezidentské volby, jsou dostupné na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1964-1968, 20. schůze, část 1/4-2/4 (29.3.1968). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/020schuz/s020001.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/020schuz/s020002.htm>>.

měl být armádní generál Ludvík Svoboda, lidové dohady o Čestmíru Císařovi byly zapomenuty.⁵⁸

V rámci této schůze poslanci také schválili podrobnější pravidla upravující proceduru prezidentské volby, která navrhlo předsednictvo Národního shromáždění, a díky kterým měla volba proběhnout tajně prostřednictvím hlasovacích lístků. Ty měly být upraveny (konkrétně mělo být na lístek vepsáno jméno voleného kandidáta) za plentami umístěnými ve Staré sněmovně, urna byla ve Vladislavském sálu Pražského hradu.

Rozprava byla v tomto bodě vedena zejména o § 5 návrhu tohoto usnesení a o otázce, jaké důsledky bude mít, když některý poslanec napíše na volební lístek jméno člověka, který se o prezidentský úřad oficiálně neucházel. Nakonec bylo přistoupeno k tomu řešení, že pokud na lístku nebylo uvedeno jméno kandidáta, volební komise takovýto lístek chápala jako zdržení se hlasování.

Na sobotu 30. března 1968 byla svolána schůze Národního shromáždění, na níž měla proběhnout volba prezidenta. Socialistická ústava sice neobsahovala žádný termín, ve kterém se musela konat po abdikaci prezidenta nová volba, došlo k ní však velice rychle.

Schůze, která podle stenoprotokolu⁵⁹ začala v 10 hodin, se od těch předešlých lišila hlavně tím, že nedošlo, jak je z výše rozebraného usnesení Národního shromáždění patrné, k aklamaci, ale k tajnému hlasování.

⁵⁸ PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli : Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. 2. vyd. Praha : Brána, 2010. s. 268. ISBN 978-80-7243-437-4.

⁵⁹ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1964-1968, 21. schůze, část 1/2-2/2 (30.3.1968). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/021schuz/s021001.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/021schuz/s021002.htm>>.

Na schůzi bylo podle prezenční listiny (jak je možné najít v stenoprotokolu) přítomno 288 poslanců, Svoboda musel bez ohledu na počet přítomných získat hlasy nejméně 180 volitelů.

Úvodní proslov připadl tentokrát prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Alexanderovi Dubčekovi a řeč, která se tentokrát týkala především Svobody, tak byla znovu přednesena slovensky.

Hlasování bylo zahájeno v 10 hodin a 21 minut, skončilo v 11 hodin a 12 minut. Výsledky byly oznámeny v 11 hodin a 28 minut předsedou Národního shromáždění Bohuslavem Laštovičkou. Svoboda nezískal hlasy všech přítomných, většiny však ano, konkrétně 282 poslanců.

Do Vladislavského sálu se nový prezident dostavil po čtyřech minutách a složil předepsaný slib. V 11 hodin a 37 minut byla schůze ukončena.

6 Prezidentské volby ode dne účinnosti ústavního zákona o československé federaci do Sametové revoluce

6.1 Prezidentské volby ode dne účinnosti ústavního zákona o československé federaci do Sametové revoluce v psané rovině

6.1.1 Ústavní zákon o československé federaci – úvodní poznámky

Náležitým způsobem rozebrat události, které předcházely přijetí **ústavního zákona č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968, o československé federaci**,⁶⁰ a všechny důsledky, které pro ústavní poměry Československa tento ústavní zákon měl, by vydalo na zcela samostatnou práci. Pro mé účely tak snad postačí popsat ta ustanovení tohoto ústavního zákona, která se týkají bezprostředně volby prezidenta.

Československá socialistická republika se s účinností tohoto zákona (podle čl. 151 odst. 1 to bylo od 1. ledna 1969, kromě článků zmíněných v čl. 151 odst. 2) stala podle jeho čl. 1 odst. 1 federací složenou podle jeho čl. 1 odst. 4 ze dvou republik – České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.

I nadále platila Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960, ovšem ve značně novelizovaném znění, vyjádřeném zejména čl. 143 odst. 1 ústavního zákona o československé federaci, podle kterého „*zrušují se ustanovení čl. 1 odst. 2 a čl. 12, dále ustanovení hlavy třetí, čtvrté, páté a šesté (čl. 39 až 85), jakož i ustanovení článků 107 až 109 a článku 111 Ústavy (ústavní zákon č. 100/1960)*“.

Z toho ale vyplývá, že právě úprava procedury prezidentské volby, obsažená v Ústavě Československé socialistické republiky, již od 1. ledna 1969 nebyla platná.

⁶⁰ Následné citace zmíněného ústavního zákona, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Ústavní zákon č. 143 ze dne 27. října 1968, o československé federaci. In *Sbírka zákonů*. 1968, částka 41, s. 381-401.

Zmíněný ústavní zákon upravoval proceduru nově, ale ve většině ohledů velmi podobně či přímo stejně jako socialistická ústava z roku 1960.⁶¹

I když v československé federaci de facto působily tři vlády (vláda Československé socialistické republiky, vláda České socialistické republiky a vláda Slovenské socialistické republiky), prezidenta měla stále jediného. První věta čl. 60 odst. 1 ústavního zákona o československé federaci, stanovila že „*v čele Československé socialistické republiky je prezident*“. Ten za výkon své funkce odpovídal podle čl. 60 odst. 2 zmíněného ústavního zákona Federálnímu shromáždění.

Platilo rovněž ustanovení čl. 143 odst. 3 ústavního zákona o československé federaci, že „*president republiky zvolený podle ustanovení čl. 63 ústavy zůstává ve funkci jako prezident Československé socialistické republiky podle tohoto ústavního zákona; jeho volební období se počítá ode dne jeho zvolení*“.

Jak jsem již v přecházející kapitole vyložil, 30. března 1968 byl prezidentem zvolen Ludvík Svoboda, který ve stejný den složil prezidentský slib. Pokud by však hypoteticky složil slib později, jeho volební období by pro účely další prezidentské volby stejně, na základě citovaného ustanovení ústavního zákona o československé federaci, začalo 30. března 1968.⁶²

Na následujících řádcích budu rozebírat pro účely prezidentské volby důležité články obsažené zejména v první hlavě ústavního zákona o československé federaci (nazvané Základní ustanovení, čl. 1 až 6), v jeho třetí hlavě (Federální shromáždění, čl. 29 až 59), čtvrté hlavě (Prezident Československé socialistické republiky, čl. 60 až 65) a v páté hlavě (Vláda Československé socialistické republiky, čl. 66 až 85).

⁶¹ Zmíněný ústavní zákon byl několikrát novelizován. Na změny, které souvisejí s procedurou prezidentské volby, bude v textu vždy náležitě upozorněno. Změny, k nimž došlo po Sametové revoluci, budou rozebrány v následující kapitole.

⁶² K tomu více viz. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III 1960-1989*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2007. s. 211. ISBN 978-80-246-1285-0.

6.1.2 Požadavky na prezidentského kandidáta

Pokud jde o základní podmínky, kterým musel kandidát na prezidenta vyhovět, nedošlo oproti úpravě v socialistické ústavě prakticky k žádným změnám. Čl. 62 odst. 1 ústavního zákona o československé federaci stanovil, že „*presidentem Československé socialistické republiky může být zvolen každý občan volitelný za poslance Federálního shromáždění*“. Opět tak šlo o dvě základní podmínky - o občanství a o věk, který nebyl oproti uchazečům o poslanecký mandát nikterak modifikován.⁶³

Věk, kterého musel dosáhnout kandidát do Federálního shromáždění, však v ústavním zákoně o československé federaci nenajdeme. Šlo však stejně jako v socialistické ústavě o 21 let, o čemž jasně vypovídá § 4 zákona č. 44/1971 Sb. ze dne 6. července 1971, o volbách do Federálního shromáždění.

Volební období prezidenta Československé socialistické republiky bylo podle čl. 62 odst. 2 stejně jako podle socialistické ústavy pětileté a začínalo ode dne, kdy došlo ke složení prezidentského slibu.

Nyní je již ale toto vymezení na rozdíl od podobného ustanovení v socialistické ústavě pro účely prezidentské volby podstatnější, protože ústavní zákon o československé federaci neopakoval „výpadek“ ústavy z roku 1960 a v čl. 62 odst. 3 stanovil, že za běžných okolností „*volba prezidenta Československé socialistické republiky se koná v posledních 14 dnech funkčního období prezidenta.*“

Funkce, které nemohl prezident zároveň se svým úřadem zastávat, byly v ústavním zákonu o československé federaci opět výslovně zmíněny, ale šlo částečně o jiné úřady než v právní úpravě, která tomuto ústavnímu zákonu předcházela. Podle čl.

⁶³ Pokud jde o občanství, je nutné zmínit zejména zákon č. 165/1968 Sb. ze dne 19. prosince 1968, o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství, zákon Slovenské národní rady č. 206/1968 Sb. ze dne 28. prosince 1968, o nabývání a pozbývání státního občanství Slovenské socialistické republiky, zákon České národní rady č. 39/1969 Sb. ze dne 29. dubna 1969, o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky a zákonné opatření předsednictva České národní rady č. 124/1969 Sb. ze dne 6. listopadu 1969, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 39/1969 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky.

62 odst. 4 zmíněného ústavního zákona šlo o funkci poslance jakéhokoli zastupitelského sboru, člena vlády, soudce Ústavního soudu a soudce jiného soudu.

Pravidla, která se týkala v takovýchto případech následného výkonu dosavadní funkce nově zvoleným prezidentem a také jejího zániku, byla uvedena v čl. 62 odst. 5 zmíněného ústavního zákona a v ničem se nelišila od pravidel stanovených socialistickou ústavou (a tím pádem logicky ani od těch, stanovených Ústavou 9. května).

6.1.3 Obecné náležitosti volební schůze, volby a slibu prezidenta

Podle druhé věty čl. 60 odst. 1 ústavního zákona o československé federaci připadla volba prezidenta Federálnímu shromáždění (toto konstatování nalezneme ostatně i v čl. 36 odst. 1 písm. e tohoto ústavního zákona).

To bylo podle čl. 29 odst. 2 tohoto ústavního zákona složené ze dvou sněmoven, kterými byly Sněmovna lidu a Sněmovna národů. Poprvé od prvorepublikové právní úpravy tak československý zákonodárny sbor nebyl pouze jednokomorový, ale dvoukomorový, což mělo jasné důsledky i pro volbu prezidenta.

V počáteční fázi účinnosti ústavního zákona o československé federaci byl důležitý rovněž jeho čl. 147, který řešil prozatímní poměry (šlo o přechodné „nevolební“ vytvoření obou sněmoven Federální shromáždění, a to tak, že z dosavadního Národního shromáždění vznikla Sněmovna lidu a ve Sněmovně národů zasedli poslanci rozšířené České národní rady a rozšířené Slovenské národní rady, kteří byli těmi orgány zvoleni a nebyli členy Národního shromáždění).

Volba prezidenta měla podle čl. 34 odst. 2 ústavního zákona o československé federaci proběhnout na společné schůzi obou sněmoven, která byla podle čl. 35 odst. 1 a odst. 2 tohoto zákona veřejná.

Sněmovnu lidu tvořilo podle čl. 30 odst. 1 ústavního zákona o československé federaci celkem 200 poslanců. Ti nebyli podle zmíněného ustanovení voleni podle své národnosti, ale „*v celé Československé socialistické republice přímou volbou*“. Naopak

u druhé sněmovny Federálního shromáždění, tedy u Sněmovny národů, byla národnost rozhodující. Podle čl. 31 odst. 2 zmíněného ústavního zákona „*Sněmovna národů má 150 poslanců, z nichž se 75 volí přímou volbou v České socialistické republice a 75 přímou volbou v Slovenské socialistické republice*“.

Vzhledem k tomu platilo pro usnášeníschopnost Federálního shromáždění složitější pravidlo, než tomu bylo dříve. Vymezoval ho čl. 40 odst. 1 ústavního zákona o československé federaci, podle kterého se na usnášeníschopnou schůzi Sněmovny lidu musela dostavit nadpoloviční většina jejích členů, v případě Sněmovny národů šlo o nadpoloviční většinu jejích členů – zástupců České socialistické republiky a o nadpoloviční většinu jejích členů – zástupců Slovenské socialistické republiky.

Při volbě prezidenta však nebyl počet poslanců, kteří měli pro navrženého kandidáta hlasovat, aby se prezidentem stal, stanoven vzhledem k počtu přítomných (jako např. v Ústavě 9. května), ale stejně jako v socialistické ústavě vzhledem ke všem poslancům Federálního shromáždění, a to ještě tak, aby nemohlo dojít k přehlasování ani jednoho z národů v něm zasedajících.

Podle čl. 41 zmíněného ústavního zákona v tomto případě „*je třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců Sněmovny lidu, jakož i souhlasu třípětinové většiny všech poslanců Sněmovny národů zvolených v České socialistické republice a třípětinové většiny všech poslanců Sněmovny národů zvolených v Slovenské socialistické republice*“, pro zjednodušení bylo toto pravidlo označeno jako tzv. zákaz majorizace. Prezident tak mohl být zvolen za současného souhlasu nejméně 120 poslanců Národního shromáždění, 45 poslanců Sněmovny národů z České socialistické republiky a 45 poslanců Sněmovny národů ze Slovenské socialistické republiky.

Žádné další náležitosti k volební schůzi již ústavním zákonem o československé federaci stanoveny nebyly, stejně jako v případě socialistické ústavy tak nechal tento ústavní zákon zcela nepovšimnutu otázku možných více kol volby či rozhodování prostřednictvím losování.

Důležité je v tomto ohledu zmínit ale i **zákon č. 56/1969 Sb. ze dne 5. června 1969, o jednacím řádu Federálního shromáždění Československé socialistické republiky**. Podle § 22 odst. 1 tohoto zákona totiž měla probíhat volba prezidenta

tajným způsobem. Podle § 23 odst. 2 zmíněného zákona „*tajně se hlasuje hlasovacími lístky*“.⁶⁴

Protože pro volbu prezidenta platil, jak již bylo napsáno, zákaz majorizace, bylo nutné vycházet i z § 23 odst. 3 tohoto zákona, podle kterého probíhalo hlasování ve Sněmovně národů samostatně pro poslance z České socialistické republiky a samostatně pro poslance ze Slovenské socialistické republiky. Podle § 24 tohoto zákona pak Sněmovna lidu a Sněmovna národů hlasovala v případě společné schůze každá samostatně.

Tento zákon byl zrušen **zákonem č. 31/1989 Sb. ze dne 22. března 1989, o jednacím řádu Federálního shromáždění**. Ten obsahoval pro prezidentskou volbu stejná pravidla jako předcházející jednacím řád, některé náležitosti však více konkretizoval, a to zejména v § 57.

V § 57 odst. 1 tohoto zákona byly stanoveny termíny, kdy má volba proběhnout. Pokud se volil nástupce prezidenta, který byl v úřadu, měla proběhnout v závěrečných 14 dnech právě končícího volebního období. Pokud ale měl být zvolen nástupce prezidenta, který již v úřadu z jakéhokoliv důvodu nebyl, měla se volba uskutečnit nejdéle do 14 dnů od události, která tuto situaci zapříčinila (tedy např. smrt, abdikace apod.). Podle § 57 odst. 2 „*společná schůze sněmoven je zpravidla svolána do Vladislavského sálu Pražského hradu*“.⁶⁵

Slib prezidenta, který byl předčítán před Federálním shromážděním, zněl velmi podobně jako ten v socialistické ústavě. Socialistické prodchnutí v něm však bylo ještě zesíleno a v slibu se objevilo na mnoha místech. Slib vypadal podle čl. 63 ústavního zákona o československé federaci takto: „*Slibuji na svou čest a svědomí věrnost Československé socialistické republice a věci socialismu. Své povinnosti budu konat podle vůle lidu a v zájmu lidu, budu dbát blaha Československé socialistické republiky a zachovávat ústavu a ostatní zákony socialistického státu*“.

⁶⁴ Československo. Zákon č. 56 ze dne 5. června 1969, o jednacím řádu Federálního shromáždění Československé socialistické ústavy. § 23 odst. 1. In *Sbírka zákonů*. 1969, částka 21, s. 228.

⁶⁵ Československo. Zákon č. 31 ze dne 22. března 1989, o jednacím řádu Federálního shromáždění. § 57 odst. 2. In *Sbírka zákonů*. 1989, částka 8, s. 333.

6.1.4 Krajní možnosti při volbě prezidenta

Ustanovení o řešení netradičních situací, kdy se podle výše popsaných pravidel postupuje jen částečně, jsou v případě ústavního zákona o československé federaci zcela zásadní. Čl. 64 tohoto ústavního zákona, který měl spolu se lhůtou obsaženou v jeho čl. 62 odst. 3, nabídnout možnost předejití situace, aby se Československá socialistická republika neocitla na příliš dlouhou dobu bez prezidenta, se totiž v praxi ukázal jako nedokonalý a neúplný.

Konkrétněji je toto konstatování rozebráno níže, v pasáži, věnující se první prezidentské volbě Gustáva Husáka následující po tom, co byl Ludvík Svoboda prostřednictvím novelizace provedené **ústavním zákonem č. 50/1975 Sb. ze dne 28. května 1975, kterým se doplňuje čl. 64 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci** zbaven své prezidentské funkce, kterou ze zdravotních důvodů prakticky nevykonával.

Do účinnosti zmíněné novely, která bývá odbornou veřejností označována kvůli své účelovosti jako tzv. Lex Svoboda, zněl čl. 64 ústavního zákona o československé federaci takto: *„Uvolní-li se úřad prezidenta Československé socialistické republiky a nový prezident ještě není zvolen a nesložil slib, rovněž nemůže-li prezident svůj úřad ze závažných důvodů vykonávat, přísluší výkon jeho funkcí vládě Československé socialistické republiky. Vláda může v takovém případě pověřit svého předsedu výkonem některých pravomocí prezidenta Československé socialistické republiky; na předsedu vlády přechází v té době vrchní velení nad ozbrojenými silami.“*

Jak je z citovaného textu patrné, tak např. za nemocného prezidenta jednala při výkonu jeho oprávnění a povinností vláda. Nikde však nebylo stanoveno, jak dlouho může takováto situace trvat. V konkrétním případě nemocného Ludvíka Svobody šlo o více než rok, což se ukázalo jako do budoucna nemyslitelné.

Federální shromáždění tak přijalo zmíněnou novelu, podle jejíhož čl. I bylo označení čl. 64 zákona o československé federaci změněno na čl. 64 odst. 1 ústavního zákona o československé federaci, přičemž za něj byl umístěn ještě odst. 2, podle kterého *„nemůže-li prezident Československé socialistické republiky vykonávat svůj*

*úřad (odstavec 1) delší dobu než 1 rok, Federální shromáždění může zvolit nového prezidenta Československé socialistické republiky na nové funkční období.*⁶⁶

Nikde však nebylo stanoveno, zda zaniká prezidentský úřad dosavadní prezidenta, ale prakticky k tomu tak bylo v roce 1975 (na situaci, kdy se musely podobné náležitosti řešit, došlo jen jednou, právě ve zmíněném roce) přistoupeno.

6.2 Prezidentské volby ode dne účinnosti ústavního zákona o československé federaci do Sametové revoluce v praktické rovině

6.2.1 Druhé zvolení Ludvíka Svobody prezidentem

Ludvík Svoboda na prezidentský post znovu kandidoval ve čtvrtek 22. března 1973 na společné schůzi obou komor Federálního shromáždění Československé socialistické republiky. Volební procedura byla nově (spíše staronově) upravena zákonem o československé federaci, který je výše rozebrán.

Největší změnou oproti proceduře obsažené v socialistické ústavě tak bylo to, že prezidenta již nevolilo jednokomorové Národní shromáždění, ale dvoukomorové Federální shromáždění, přičemž platil zákaz majorizace podle čl. 41 ústavního zákona o československé federaci.

Na schůzi, jejíž začátek byl podle stenoprotokolu⁶⁷ v 10 hodin a 30 minut, se dostavilo 194 poslanců Sněmovny lidu, 72 českých poslanců Sněmovny národů a plný

⁶⁶ Československo. Ústavní zákon č. 50 ze dne 28. května 1975, kterým se doplňuje čl. 64 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Čl. I. In *Sbirka zákonů*. 1975, částka 14, s. 207.

⁶⁷ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 6. schůze, část 1/2-2/2 (22.3.1973). Dostupné z WWW:

počet (tzn. 75) slovenských poslanců téže sněmovny. Schůzi předsedal předseda Federálního shromáždění Alois Indra.

Volit se mělo podle § 22 odst. o jednacím řádu Federálního shromáždění Československé socialistické republiky, tedy tajně. Před tím ale ještě promluvil Indra a taktéž generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák, v duchu federace tak před volbou zazněla řeč v češtině i ve slovenštině.

Je zajímavé zdůraznit, že Indra ve své řeči zakončil jednu část chvály Svobody větou: „*v tomto smyslu se soudruh Ludvík Svoboda čestně řadí vedle nezapomenutelných presidentů Klementa Gottwalda a Antonína Zápotockého*“.⁶⁸ O jeho přímém předchůdci, Antonínu Novotném, nepadlo ani slovo.

Pro tuto volbu bylo připraveno již více volebních urn než jedna. Zástěny, za nimiž mohli poslanci tajně upravit své lístky, byly ve Sněmovní síni.

Všichni přítomní poslanci (výsledky ale byly přečteny zvlášť po jednotlivých sněmovnách a v případě Sněmovny národů zvlášť i po českých a slovenských poslancích) hlasovali, jak se dalo dopředu jasně předpokládat, pro navrženého kandidáta Ludvíka Svobodu.

Ten následně potvrdil prezidentský slib, který ve slovenštině přečetl první místopředseda Federálního shromáždění Ján Marko.

Tento postup byl v historii voleb komunistických prezidentů zvolen vůbec poprvé, jeho předchůdci (a stejně tak i Svoboda v případě prvního zvolení) celý slib přečetli sami. Konec schůze byl v 11 hodin a 36 minut.

<<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/006schuz/s006001.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/006schuz/s006002.htm>>.

⁶⁸ PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 6. schůze, část 1/2 (22.3.1973). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/006schuz/s006001.htm>>.

6.2.2 První zvolení Gustáva Husáka prezidentem

K další volbě teoreticky mělo dojít v roce 1978. Svobodův zdravotní stav však nebyl příliš dobrý a patrně v březnu 1974 jej postihla mozková mrtvice.

Jeho léčení trvalo poměrně dlouho, a jak stojí výše, jeho pravomoci připadly na více než rok vládě Československé socialistické republiky vedené Lubomírem Štrougalem. Vzhledem k tomu, že Svoboda neabdikoval (a je otázkou, z jakého to bylo důvodu), jevila se tato situace KSČ jako značně nežádoucí a odhodlala se k novelizaci ústavního zákona o československé federaci, která je podrobněji popsána výše.

Tzv. Lex Svoboda byl Federálním shromážděním přijat 28. května 1975.⁶⁹ Za Svobodova nástupce byl ÚV KSČ vybrán jeho generální tajemník Gustáv Husák, přičemž opět není zcela jasná, nakolik sešrály v jeho nominaci osobní ambice a nakolik spíše vůle ostatních funkcionářů. Obecně se ale má za to, že šlo spíše o vyhovění ambicím generálního tajemníka, než o cokoliv jiného.

Volební schůze Federální shromáždění se sešla ve čtvrtek 29. května 1975 podle stenoprotokolu⁷⁰ v 10 hodin. Předsedou Federálního shromáždění byl Alois Indra, který schůzi, na které bylo 195 poslanců Sněmovny lidu, úplný počet (tj. 75) českých poslanců a 73 slovenských poslanců Sněmovny národů, řídil.

⁶⁹ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 17. schůze, část 1/2-2/2 (28.5.1975). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/017schuz/s017001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/017schuz/s017002.htm>>.

⁷⁰ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 18. schůze, část 1/3-3/3 (29.5.1975). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/018schuz/s018001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/018schuz/s018002.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/018schuz/s018003.htm>>.

Indra i Štrougal, který dostal slovo po něm (a obsáhlostí a délkou své řeči patrně překonal veškeré řečníky na dosavadních volbách komunistických prezidentů), ve svých projevech vyzdvihovali Svobodu a zdůvodňovali, proč se má jeho nástupcem stát právě Husák.

Indra, který Svobodu před jeho prvním zvolením, zařadil za Gottwalda a Zápotockého a úmyslně vynechal Novotného, pokračoval v podobném duchu i na této schůzi, když řekl: „*Jsme přesvědčeni, že soudruh Gustáv Husák bude důstojným nástupcem Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého a Ludvíka Svobody.*“⁷¹

Následná volba vyhověla požadavkům ústavního zákona o československé federaci i zákona o jednacím řádu Federálního shromáždění Československé socialistické republiky. Není žádným překvapením a patrně ani v dané době překvapením nebylo, že Husákovi svůj hlas odevzdali všichni přítomní.

Krátce po 11. hodině tak mohl předsedající Indra pronést: „*Konstatuji s radostí, že poslanci obou sněmoven zvolili jednomyslně prezidentem Československé socialistické republiky na příští funkční období generálního tajemníka ústředního výboru Komunistické strany Československa soudruha Gustáva Husáka.*“⁷²

Toto konstatování vypovídá i o další věci. Stejně jako v případě Antonína Novotného (a de facto i Gottwalda) došlo po zvolení Husáka k tomu, že nejvyšší stranický funkcionář zároveň zastával prezidentský úřad. Kromě Husáka navíc nebyl v československém prezidentském úřadu v historii žádný jiný Slovák.

⁷¹ PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná československá digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 18. schůze, část 1/3 (29.5.1975). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/018schuz/s018001.htm>>.

⁷² PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná československá digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 18. schůze, část 2/3 (29.5.1975). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/018schuz/s018002.htm>>.

Žádný jiný československý prezident nepronесl svůj slib ve slovenštině jako právě Husák, který tak učinil těsně před ukončením schůze Federálního shromáždění, k němuž došlo v 11 hodin a 28 minut.⁷³

6.2.3 Další zvolení Gustáva Husáka prezidentem

Gustáv Husák dosáhl mezi komunistickými prezidenty i dalšího rekordu, protože se účastnil dalších dvou voleb. Tyto volby však již nejsou příliš zajímavé, jejich výsledek byl dopředu dán vůlí vedení KSČ a chybí v nich i jakékoliv jiné prvky, které by stály za podrobnější rozebrání. Na následujících řádcích tak budou popsány velice krátce a omezeně.

K druhému zvolení Husáka prezidentem Československé socialistické republiky došlo ve čtvrtek 22. května 1980, podle stenoprotokolu⁷⁴ schůze začínala v 10 hodin. Účastnilo se jí 197 členů Sněmovny lidu a 72 českých poslanců a 74 slovenských poslanců Sněmovny národů. Předsedou Federálního shromáždění byl stále Alois Indra, předsedou československé vlády Lubomír Štrougal.

Oba vystoupili s tradičními projevy, poté všichni přítomní poslanci podpořili svým hlasem kandidaturu Husáka, kterému začalo následně běžet druhé volební období. Schůze byla ukončena po 73 minutách, tedy v 11 hodin a 13 minut.

⁷³ K tématu více viz. JANUŠ, Jan. *Okolnosti zvolení Gustáva Husáka československým prezidentem*. Praha, 2010 (v rukopisu). 21 s. Práce pro SVOČ – Studentská vědecká odborná činnost. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra právních dějin.

⁷⁴ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1976-1980, SL a SN, 17. schůze, část 1/2-2/2 (22.5.1980). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1976fs/slsn/stenprot/017schuz/s017001.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1976fs/slsn/stenprot/017schuz/s017002.htm>>.

Do třetího volebního období (které však již vlivem dobových událostí a především Sametové revoluce) nedokončil, byl Husák Federálním shromážděním zvolen přesně o pět let později, ve středu 22. května 1985, podle stenoprotokolu⁷⁵ došlo k zahájení této schůze opět v 10 hodin.

Na schůzi bylo 196 volitelů ze Sněmovny národů a 74 členů Sněmovny lidu z České socialistické republiky a 74 jejích členů ze Slovenské socialistické republiky. Ani ústřední funkcionáři (tedy Indra a Štrougal) se nezměnili a i jejich projevy byly stále plné stejné ideologie.

Hlasy všech poslanců připadly Husákovi. Konec schůze, po jeho již třetím slibu v pořadí a tradiční závěrečné řeči Indry, byl v 11 hodin a 6 minut, což je v porovnání s předcházejícími dvěma volbami vůbec nejkratší časový úsek.

⁷⁵ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1981-1986, SL a SN, 17. schůze, část 1/2-2/2 (22.5.1985). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1981fs/slsn/stenprot/017schuz/s017001.htm> <http://www.psp.cz/eknih/1981fs/slsn/stenprot/017schuz/s017002.htm>>.

7 Prezidentské volby od Sametové revoluce do rozpadu československého státu

7.1 Prezidentské volby od Sametové revoluce do rozpadu československého státu v psané rovině

7.1.1 Legislativní změny od Sametové revoluce do rozpadu československého státu – úvodní poznámky

Společenské změny, ke kterým se v československém státu začalo schylovat ve druhé polovině 80. let, a které naplno propukly po 17. listopadu 1989, s sebou přinesly i mnoho právních změn, nejen na ústavní úrovni. Pro účely této práce je však v tuto chvíli podstatná pouze procedura volby prezidenta československého státu. Ta se do rozpadu československého státu, k němuž došlo 31. prosince 1992, nadále řídila ústavním zákonem o československé federaci, ovšem v jeho novelizovaném znění a příslušnými jednacími řády Federálního shromáždění, o kterých je pojednáno níže.

Vzhledem k tomu, že řada změn nebyla ovlivněna pouze měnícím se režimem, ale také řešením rozporů mezi Čechy a Slováky a blížícím se koncem federace, nebude jistě tato kapitola zcela úplná a bude se snažit spíše o náznak a vystižení charakteru změn, které po Sametové revoluci nastaly.

7.1.2 Zásadní novelizace na ústavní úrovni z pohledu volby prezidenta

V případě změn, proběhnutých po Sametové revoluci, jsou pro zmíněné účely zásadní především ty normy, které byly vydány během prvního půlroku trvání

demokratického režimu, kdy se uskutečnily i obě úspěšné volby Václava Havla prezidentem.

Jde o ústavní zákon č. 161/1989 Sb. ze dne 19. prosince 1989, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ústavní zákon č. 182/1989 Sb. ze dne 28. prosince 1989, kterým se mění ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ústavní zákon č. 46/1990 Sb. ze dne 27. února 1990, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci a ústavní zákon č. 158/1990 Sb. ze dne 2. května 1990, kterým se doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění ústavního zákona č. 161/1989 Sb.

Zatímco ústavní zákony, které byly zmíněny na prvním a čtvrtém místě, měly fakticky velmi omezené praktické využití (v prvním případě upravovaly termín a způsob volby a funkční období v prosinci 1989 zvoleného prezidenta, v druhém pak funkční období prezidenta zvoleného v roce 1990) a jsou tak rozebrány spíše v té části této práce, která popisuje faktický průběh prezidentských voleb po Sametové revoluci, ústavní zákon č. 46/1990 Sb. již měly širší dopady.

Chci-li však z nich vybrat pouze to, co je nejpodstatnější pro volbu prezidenta, musím zmínit čl. II bod 1, kterým byl novelizován čl. 30 odst. 1 ústavního zákona o československé federaci a kterým byl snížen počet poslanců Sněmovny lidu z dřívějších 200 na 150.

Nesmíme však opomenout ani čl. I ústavního zákona č. 182/1989 Sb., který změnil dosavadní znění čl. 63 ústavního zákona o československé federaci, tedy slib prezidenta, který od účinnosti novely (tedy od 28. prosince 1989), zněl: „*Slibuji na svou čest a svědomí věrnost Československé socialistické republice. Budu dbát blaha národů a národností v ní žijících, své povinnosti budu konat podle vůle lidu a v zájmu lidu a zachovávat ústavu a ostatní zákony.*“⁷⁶

⁷⁶ Československo. Ústavní zákon č. 182 ze dne 28. prosince 1989, kterým se mění ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Čl. I. In *Sbírka zákonů*. 1989, částka 37, s. 1234.

Vedle toho je ještě důležité zmínit, že v tomto období Československá socialistická republika změnila i svůj název, čl. I **ústavního zákona č. 81/1990 Sb. ze dne 29. března, o změně názvu Československé socialistické republiky** na Československou federativní republiku a poté čl. I **ústavního zákona č. 101/1990 Sb. ze dne 20. dubna 1990, o změně názvu Československé federativní republiky** na Českou a Slovenskou Federativní Republiku. Podstatné je to pro tyto účely především kvůli stanovení toho, jaké země se stal úspěšný kandidát po volbě prezidentem a o jaké zemi mluvil v případě skládání slibu.

Hlava pátá ústavního zákona o československé federaci však byla novelizována i v jiných ohledech a i ty se týkají tohoto tématu. Čl. 62 zmíněného ústavního zákona se před rozpadem československého státu skládal z celkem 9 odstavců, z nichž odst. 4, 5, 6, 7 byly v daném článku zcela nové.

K této novelizaci došlo krátce před dalšími prezidentskými volbami, které ale již neskončily pro nikoho úspěšně a jejich rozbor by byl spíše rozbohem dobové politické situace, než vzájemného vztahu psané roviny volby a jejího praktické použití.

Čl. I bodem 2 **ústavního zákona č. 206/1992 Sb. ze dne 15. dubna 1992, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění pozdějších předpisů**,⁷⁷ byla především vyřešena situace, která by nastala (a v praxi se tak skutečně stalo) v případě, že by Federální shromáždění žádného prezidenta během „první volby“ ne zvolilo.

Mělo se pak postupovat podle čl. 62 odst. 5 výše zmíněného novelizovaného znění ústavního zákona o československé federaci, podle kterého *„nebyl-li prezident takto zvolen, koná se do čtrnácti dnů opakovaná volba. Zvolen je kandidát, který obdržel nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců Sněmovny lidu, nadpoloviční většinu*

⁷⁷ Následné citace tohoto ústavního zákona, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Zákon č. 206 ze dne 15. dubna 1992, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbirka zákonů*. 1992, částka 41, s. 1058.

hlasů všech poslanců Sněmovny národů zvolených v České republice a nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců Sněmovny národů zvolených ve Slovenské republice“.

Pokud ani takováto volba nebyla úspěšná, měla proběhnout podle nového znění čl. 62 odst. 6 zmíněného ústavního zákona do 14 dnů znovu a podle stejných pravidel jako v případě druhé volby. Čl. 62 odst. 7 pak po zmíněné novelizaci pragmaticky stanovil, že „*prezident České a Slovenské Federativní Republiky zůstává ve své funkci, dokud nesloží slib nově zvolený prezident, nejdéle však tři měsíce*“. Zmíněná novela upravila i přečíslování dřívějších odstavců 4 a 5 na 8 a 9.

7.1.3 Zásadní novelizace jednacího řádu Federálního shromáždění z pohledu volby prezidenta

Do účinnosti **zákona č. 56/1991 ze dne 29. ledna 1991, o jednacím řádu Federálního shromáždění**,⁷⁸ která byla stanovena jeho § 104 na 1. března 1991, platil i dosavadní jednací řád Federálního shromáždění. I v tomto případě však muselo dojít k novelizaci, aby lépe odpovídal změnám, které se po Sametové revoluci realizovaly.

Z hlediska volby prezidenta je nutné zmínit novelizaci provedenou **zákonem č. 184/1989 Sb. ze dne 28. prosince 1989, kterým se mění zákon č. 31/1989 Sb., o jednacím řádu Federálního shromáždění**, a podle jehož čl. I měla volba prezidenta republika nadále probíhat veřejným hlasováním (stejně jako dalších funkcionářů vyjmenovaných v § 24 odst. 1 zmíněného jednacího řádu).

Jednací řád Federálního shromáždění z roku 1991 pak v § 28 odst. 1 stanovil, že „*hlasuje se veřejně, pokud se sněmovna neusnese jinak a pokud způsob hlasování o určitém návrhu není stanoven zákonem*“. Veřejnost prezidentské volby byla dána čl. 62 odst. 3 ústavního zákona o československé federaci v tehdy platném znění, ovšem jen pro případy „předčasných“ prezidentských voleb.

⁷⁸ Následné citace tohoto zákona, není-li stanoveno jinak, jsou ze zdroje Československo. Zákon č. 56 ze dne 29. ledna 1991, o jednacím řádu Federálního shromáždění. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 13, s. 266-283.

Přímo volbě prezidenta byl věnován § 53, podle jehož odst. 1 „*předseda Federálního shromáždění svolá na základě usnesení předsednictva Federálního shromáždění k volbě prezidenta republiky v posledních 14 dnech jeho funkčního období společnou schůzi sněmoven*“, podle odst. 2 pak „*uvolnil-li se úřad prezidenta před skončením volebního období, na které byl zvolen, svolá předseda Federálního shromáždění k tomuto bodu pořadu společnou schůzi sněmoven nejpozději do 40 dnů od uvolnění úřadu*“. Místo volby již jednací řád neupravoval.

7.2 Prezidentské volby od Sametové revoluce do rozpadu československého státu v praktické rovině

7.2.1 První zvolení Václava Havla prezidentem

Na základě revolučního dění abdikoval 10. prosince 1989 dosavadní komunistický prezident Gustáv Husák. Čl. I bod 1 ústavního zákona č. 161/1989 Sb. ze dne 19. prosince 1989, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, však změnil dosavadní znění čl. 62 odst. 3 ústavního zákona o československé federaci, a volba tak nemusela proběhnout do 14 dnů od abdikace Husáka, ale do 40 dnů.

Novým prezidentem se stal v pátek 29. prosince 1989 Václav Havel.⁷⁹ Prezidentem však byl zvolen pouze na omezené volební období, protože podle novelizovaného znění čl. 62 odst. 3 zákona o československé federaci (provedeného čl. I bodem 2 zmíněného ústavního zákona č. 161/1989 Sb.), „*funkční období takto*

⁷⁹ Popsat „zákulisní jednání“ a okolnosti, které vedly k tomu, že se prezidentem stal právě Havel a které způsobily, že daná volba proběhla právě ve zmíněném termínu, si tato práce neklade za cíl. Více k tomu viz. SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce : Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize, Od listopadu 1989 do června 1990*. 2. vyd. Praha : Prostor, 2009. 507 s. ISBN 978-80-7260-219-3.

*zvoleného prezidenta končí do 40 dnů po ustavení nového Federálního shromáždění zvoleného ve svobodných, demokratických volbách“.*⁸⁰

Na společné schůzi Federálního shromáždění, začínající podle stenoprotokolu⁸¹ v 10 hodin, bylo přítomných podle úvodního záznamu v stenoprotokolu 185 členů Sněmovny lidu a 72 českých poslanců a 69 slovenských poslanců Sněmovny národů.⁸² Volba měla na základě výše zmíněné novelizace a také novelizace jednacího řádu Federálního shromáždění proběhnout veřejně.

Federálnímu shromáždění předsedal Alexander Dubček, předsedou československé vlády byl Marián Čalfa. Oba před volbou promluvili k přítomným poslancům, Vladislavským sálem tak vzhledem k jejich slovenské národnosti zněla poprvé před volbou jen slovenština. Po Čalfových slovech, kterými navrhl jako kandidáta na prezidentský úřad Havla, se Dubček ještě obrátil k poslancům a zeptal se jich, zda někdo z nich nenavrhuje něco jiného.

Takový návrh nebyl přednesen, došlo tedy na postupné hlasování, v němž všichni hlasovali pro Havla, nikdo nehlasoval proti a nikdo se hlasování nezdržel.

I Václav Havel následně složil na téže společné schůzi Federálního shromáždění prezidentský slib. Schůze byla velmi krátká, trvala jen do 10 hodin a 35 minut.

⁸⁰ Československo. Ústavní zákon č. 161 ze dne 19. prosince 1989, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Čl. I bod 2. In *Sbírka zákonů*. 1989, částka 35, s. 1170.

⁸¹ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1986-1990, SL a SN, 21. schůze, část 1/1 (29.12.1989). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1986fs/sln/stenprot/021schuz/s021001.htm>>.

⁸² Předsedající Alexander Dubček ale těsně před volbou uvádí dle stenoprotokolu jiný počet poslanců Sněmovny lidu (183) a také českých (69) a slovenských (71) poslanců Sněmovny národů.

7.2.2 Další zvolení Václava Havla prezidentem a následné pokusy o zvolení československého prezidenta

V souladu s novelizovaným zněním ústavního zákona o československé federaci se další prezidentská volba uskutečnila krátce po prvních demokratických volbách do Federálního shromáždění, které proběhly 8. a 9. května 1990.

Volební společná schůze obou sněmoven Federálního shromáždění byla svolána na 5. července 1990 a poslanci opět podpořili svými hlasy Václava Havla, který nakonec kandidoval jako jediný, a to za Občanské fórum, které vyhrálo v České republice předešlé federální volby. I když jiné strany původně uvažovaly i o jiných kandidátech, nikdo se nakonec Havlovi, který byl v té době stále chápán jako nezpochybnitelný symbol Sametové revoluce, nepostavil.

Ani druhé volební období Václava Havla nemělo být pětileté. Ústavní zákon o československé federaci byl v příslušném odstavci novelizován (čl. I zmíněného ústavního zákona č. 158/1990 Sb.), a čl. 62 odst. 2 ústavního zákona o československé federaci tak v době druhé volby Václava Havla prezidentem zněl: „*Funkční období prezidenta, zvoleného po svobodných demokratických volbách do Federálního shromáždění v roce 1990 však bude trvat 24 měsíců.*“⁸³

Společná schůze Federálního shromáždění začala podle stenoprotokolu⁸⁴ v 10 hodin. Podle úvodní části stenoprotokolu na ní bylo celkem 139 poslanců ze Sněmovny lidu, ze Sněmovny národů pak 72 českých poslanců a 74 slovenských poslanců.

⁸³ Československo. Ústavní zákon č. 158 ze dne 2. května 1990, kterým se doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění ústavního zákona č. 161/1989 Sb. Čl. I. In *Sbírka zákonů*. 1990, částka 29, s. 642.

⁸⁴ Stenoprotokol je dostupný na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, viz. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSFR 1990-1992, SL a SN, 3. schůze, část 1/1 (5.7.1990). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/003schuz/s003001.htm>>.

Předseda Federálního shromáždění Alexander Dubček opět uvedl těsně před volbou podle následné pasáže stenoprotokolu jiná čísla – 137 členů Sněmovny národů a 72 poslanců zvolených v České republice a 73 poslanců zvolených ve Slovenské republice Sněmovny národů.

Znát přesné počty poslanců již bylo důležitější než v případě předchozí volby Václava Havla prezidentem, protože nebyl zvolen jednohlasně. Z přítomných poslanců Sněmovny lidu (podle počtu lístků jich patrně bylo 139) volilo Havla 114, z poslanců Sněmovny národů z České republiky 63 (počet lístků byl 72) a ze Slovenské republiky 57 (lístků bylo celkem 73).

Václav Havel se tak stal prezidentem Československa na dalších 24 měsíců. Schůze, na které tradičně složil prezidentský slib, byla ukončena vlivem časově náročnější tajné volby v 11 hodin a 15 minut.

Po stanovené době měl být v Československu zvolen nový prezident. I když proběhlo hned několik pokusů, žádná z voleb nebyla úspěšná a poslanci již nedokázali najít shodu na žádném z kandidátů. V červenci 1992 totiž pro Václava Havla, který byl jediným nadějným kandidátem, na němž se shodl větší počet poslanců (na rozdíl např. od Miroslava Sládka či Zdeňka Procházky, kteří se mezi jinými ucházeli o prezidentský úřad v dalších volbách) opakovaně nehlasoval dostatečný počet poslanců. Havel tak 20. července 1992 abdikoval a o funkci československého prezidenta se již dále neucházel.

Celá situace byla vyvolána především politickým neklidem, který se v Československu stále stupňoval a který skončil rozpadem československé federace. Rozebírat tyto volby by nemělo z pohledu uplatňovaného touto prací příliš smyslu, protože v nich než o cokoliv jiného šlo hlavně o politické střety a snahu o vyústění přetahování, typického pro Čechy a Slováky na počátku 90. let. Po výše rozebrané volbě, která se uskutečnila 5. července 1990, tak již v československé historii žádný další prezident zvolen nebyl.

Závěr

Jak bylo v této práci popsáno, na území československého státu došlo ke čtyřem zvolením T. G. Masaryka prezidentem, ke dvěma zvolením (a jednomu potvrzení ve funkci) Edvarda Beneše prezidentem, k jednomu zvolení Emila Háchy prezidentem, k jednomu zvolení Klementa Gottwalda prezidentem, k jednomu zvolení Antonína Zápotockého prezidentem, ke dvěma zvolením Antonína Novotného prezidentem, ke dvěma zvolením Ludvíka Svobody prezidentem, ke třem zvolením Gustáva Husáka prezidentem a ke dvěma zvolením Václava Havla prezidentem.

Úspěšných prezidentských voleb tak bylo v historii československého státu celkem 18. Jde o poměrně vysoké číslo, které umožnilo celkem přesný popis uplatnění jednotlivých ústav, ústavních zákonů i jiných důležitých zákonů a pravidel, ale také dobové situace a zvyklostí, typických pro volby.

Každá z popsaných voleb odpovídala v plné míře době, v níž se odehrávala. První Masarykova volba tak probíhala vzhledem k euforii z nového státu živelně a nekontrolovatelně, další prvorepublikové volby byly zase plné politických rozbrojů, které se projevovaly účastí vždy alespoň dvou kandidátů, jasně stanovenými a plně dodržovanými procedurálními pravidly a většinou také odporem nejradikálnější opozice.

Volby odehrávající se jen krátce před druhou světovou válkou a krátce po ní rovněž odpovídaly dobové atmosféře a celospolečenské náladě. Zatímco v případě předválečné volby byl Emil Hácha mylně považován za někoho, jehož prostřednictvím by mohlo Československo nelehkou situaci zvládnout, v případě první poválečné volby se zase v první chvíli chtěli všichni sjednotit za Edvardem Benešem, což se rovněž ukázalo jako nemožné. Druhé zvolení Beneše ale přineslo jistou novinku, když prezidenta oproti prvorepublikové tradici dvoukomorového Národního shromáždění, volili pouze poslanci zasedající v jednokomorovém ústavodárném Národním shromáždění.

Volby komunistických prezidentů probíhaly všechny velmi podobně a až na uvolnění, které přineslo Pražské jaro, kandidáty, které do prezidentské volby vysílalo vedení KSČ (které bylo někdy více, jindy méně pod vlivem vedení KSSS), volil plný počet přítomných poslanců zasedajících v jednokomorovém Národním shromáždění.

Toto shromáždění však volilo prezidenta jen do účinnosti ústavního zákona o československé federaci. Od 1. ledna 1969 připadala volba prezidenta dvoukomorovému Federálnímu shromáždění. Právě tímto datem byla potřebná většina poslanců, která se musela vyslovit pro navrženého kandidáta, stanovena s ohledem na zákaz majorizace vůbec nejkomplicovaněji. Vzhledem k tomu, že následovaly čtyři komunistické volby, v praktickém uplatnění nejprve žádné problémy nevznikly.

Po Sametové revoluci byl na konci roku 1989 zvolen prezidentem Václav Havel. Jeho první volbu bychom mohli přirovnat k první prezidentské volbě, která se na území Československa odehrála. Byla totiž uskutečněna v nadšené porevoluční atmosféře, což mluví za vše. Další prezidentské volby, z nichž už jen jedna byla pro Havla úspěšná, naopak poznamenaly problémy rychle končícího federativního uspořádání československého státu.

V úvodu předkládané práce bylo položeno několik konkrétních otázek. Nyní je uvedu všechny postupně znovu a na každou z nich se pokusím na základě výzkumu, prezentovaného na předchozích stránkách této práce, krátce odpovědět.

Spojuje něco jednotlivé prezidentské volby? Co měly tyto volby společného a v čem se lišily? Právě na tyto otázky je odpovědět možná nejsložitější, hodilo by se totiž říci ono okřídlené ano i ne. Všechny volby každopádně spojuje jistá slavnostnost, která je patrná i z použitých stenoprotokolů i ohlasu na ně. Spojuje je, i když ne všechny, rovněž procedura volby, uplatňovaná vždy v určitém období, kdy povětšinou proběhlo více prezidentských voleb než jedna. Spojníkem pro ně je mnohdy očekávání, se kterým bylo jméno prezidenta spojeno.

Každá se od sebe liší množstvím detailů, počtem přítomných volitelů, jejich ukázněností, názory. Také tím, zda bylo přístupováno k tajné nebo k veřejné volbě, kdo vlastně prezidenta volil a jaká byla stanovena požadovaná většina hlasů pro jeho

zvolení. Například i prezidentský slib, jehož znění se od vzniku Československa do jeho konce měnilo, byl někdy přečten prezidentem celý, jindy ho potvrzoval pouhým jedním slovem... Konstatovat, jak si byly jednotlivé volby podobné nebo nepodobné, by měl patrně každý sám.

Co bylo typické pro volby v demokracii a co v době vlády komunistického režimu? Odpověď na tuto otázku byla v předchozím textu mnohokrát naznačena a nechá se vyvodit i z předešlé pasáže závěru. Budu-li se snažit vystihnout nejtypičtější znaky demokratických voleb, mohl bych jmenovat (i když to zase nebude platit ve všech případech) například nejednotný názor volitelů, kteří se svůj názor nebojí projevit nahlas a dovolí si dokonce i rušit volební shromáždění. Volba v takovém případě odpovídá tomu, co si pod tímto slovem běžně představujeme.

Naopak v době vlády komunistického režimu bývaly (až na jeden případ) výsledky jasné hned potom, co kandidáta na prezidentský úřad vybralo vedení KSČ. Následné hlasy poslanců vždy (kromě onoho jednoho případu) směřovaly právě k tomuto kandidátovi.

Byla některá z voleb protiústavní? Jak se projevovala předem připravená zinscenování voleb komunistických prezidentů? Jakým způsobem bylo právo překrucováno? Lze mluvit o něčem takovém i v případě prezidentských voleb? I odpovědi na tyto otázky vlastně stojí výše. Právo samozřejmě vůlí KSČ překrucováno bylo, všechny prezidentské volby se však konaly přesně podle znění tehdy platných ústav a případně dalších ústavních zákonů či zákonů, které volební proceduru upravovaly. Psaným zákonům tak prezidentské volby fakticky neodporovaly, názor však byl všem poslancům vnucen rozhodnutím strany, což snad jasně odpovídá na výše položené otázky...

Poslední otázka, která byla v úvodu položena, zněla: Může znalost historického vývoje přispět k současným diskuzím o prezidentské volbě? Domnívám se, že určitě ano. Z čeho se můžeme lépe poučit než z vlastní minulosti? V historii československého státu bylo vyzkoušeno několik volebních procedur, v žádném z případů však nešlo o přímou volbu prezidenta, o které se v poslední době v České republice čím dál častěji mluví. Přesto však takovýto komplexní pohled (který by měl být jistě ještě doplněn o

volby prezidentů České republiky od rozpadu federace do současnosti), může inspirovat řadu nápadů a podtrhnout či vyvrátit mnohé argumenty.

Byl bych velmi rád, kdyby si tato práce, která se snažila o interdisciplinární přístup a v mnoha ohledech snad zkombinovala hlediska ústavního práva, státovědy, právní historie, obecné historie a politologie, našla své čtenáře...

Seznam zkratk

KSČ	Komunistická strana Československa
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSSS	Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

Seznam pramenů, literatury a internetových zdrojů

Právní předpisy:

Československo. Zákon č. 11 ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1918, částka II, s. 9.

Československo. Zákon č. 36 ze dne 9. listopadu 1918, o jednacím řádu Národního shromáždění. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1918, částka VI, s. 25-30.

Československo. Zákon č. 37 ze dne 13. listopadu 1918, o prozatímní ústavě. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1918, částka VI, s. 30-31.

Československo. Zákon č. 138 ze dne 11. března 1919, kterým se mění § 1 zákona ze dne 13. listopadu 1918, čís. 37 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka XXIX, s. 179.

Československo. Zákon č. 271 ze dne 23. května 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1919, částka LVIII, s. 373-374.

Československo. Zákon č. 121 ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka XXVI, s. 255-267.

Československo. Zákon č. 161 ze dne 9. března 1920, o volbě presidenta republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka XXVI, s. 369.

Československo. Ústavní zákon č. 236 ze dne 9. dubna 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1920, částka XLVI, s. 527-530.

Československo. Ústavní zákon č. 299 ze dne 22. listopadu 1938, o autonomii Slovenskej krajiny. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. 1938, částka 99, s. 1161-1164.

Československo. Ústavní zákon č. 328 ze dne 22. listopadu 1938, o autonomii Podkarpatské Rusi. In *Sbírka zákonů a nařízení státu česko - slovenského*. 1938, částka 109, s. 1199-1204.

Slovensko. Ústavní zákon č. 185 ze dne 21. jula 1939, Ústava Slovenskej republiky. Pro účely této práce dostupné z: GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. s 491-515. ISBN 80-246-1027-2.

Československo. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11 ze dne 3. srpna 1944, o obnovení právního řádu. Pro účely této práce dostupné z: GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. s 460-466. ISBN 80-246-1027-2.

Československo. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 18 ze dne 4. prosince 1944, o národních výborech a prozatímním Národním shromážděním. Pro účely této práce dostupné z: GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. s 469-471. ISBN 80-246-1027-2.

Československo. Ústavní zákon č. 65 ze dne 11. dubna 1946, o ústavodárném Národním shromáždění. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1946, částka 32, s. 701-702.

Československo. Ústavní zákon č. 150 ze dne 9. května 1948, Ústava Československé republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1948, částka 52, s. 1081-1108.

Československo. Zákon č. 152 ze dne 12. června 1948, o volbě prezidenta republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. 1948, částka 54, s. 1189.

Československo. Zákon č. 194 ze dne 13. července 1949, o nabývání a pozbývání československého státního občanství. In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1949, částka 58, s. 563-565.

Československo. Zákon č. 195 ze dne 14. července 1949, o jednacím řádu Národního shromáždění. In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1949, částka 58, s. 565-577.

Československo. Ústavní zákon č. 26 ze dne 26. května 1954, o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady. In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1954, částka 15, s. 89.

Československo. Zákon č. 27 ze dne 26. května 1954, o volbách do Národního shromáždění. In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1954, částka 15, s. 90-96.

Československo. Ústavní zákon č. 35 ze dne 9. dubna 1960, o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady a ústavního zákona o národních výborech. In *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1960, částka 15, s. 97-98.

Československo. Ústavní zákon č. 100 ze dne 11. července 1960, Ústava Československé socialistické republiky. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1960, částka 40, s. 289-309.

Československo. Zákon č. 107 ze dne 12. července 1960, o jednacím a pracovním řádu Národního shromáždění. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1960, částka 42, s. 325-331.

Československo. Zákon č. 183 ze dne 24. září 1964, o jednacím a pracovním řádu Národního shromáždění. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1964, částka 77, s. 1244-1250.

Československo. Ústavní zákon č. 143 ze dne 27. října 1968, o československé federaci. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 41, s. 381-401.

Československo. Zákon č. 165 ze dne 19. prosince 1968, o zásadách nabývání a pozbývání státního občanství. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 46, s. 452-453.

Slovensko. Zákon Slovenské národní rady č. 206 ze dne 28. prosince 1968, o nabývání a pozbývání státního občanství Slovenské socialistické republiky. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1968, částka 51, s. 542-545.

Česko. Zákon České národní rady č. 39 ze dne 29. dubna 1969, o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky. In *Sbírka zákonů*. 1969, částka 14, s. 149-152.

Česko. Zákonné opatření předsednictva České národní rady č. 124 ze dne 6. listopadu 1969, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 39/1968 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České socialistické republiky. In *Sbírka zákonů*. 1969, částka 41, s. 425.

Československo. Zákon č. 56 ze dne 5. června 1969, o jednacím řádu Federálního shromáždění Československé socialistické ústavy. In *Sbírka zákonů*. 1969, částka 21, s. 225-236.

Československo. Ústavní zákon č. 44 ze dne 6. července 1971, o volbách do Federálního shromáždění. In *Sbírka zákonů*. 1971, částka 14, s. 246-253.

Československo. Ústavní zákon č. 50 ze dne 28. května 1975, kterým se doplňuje čl. 64 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci. In *Sbírka zákonů*. 1975, částka 14, s. 207.

Československo. Zákon č. 31 ze dne 22. března 1989, o jednacím řádu Federálního shromáždění. In *Sbírka zákonů*. 1989, částka 8, s. 326-342.

Československo. Ústavní zákon č. 161 ze dne 19. prosince 1989, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. In *Sbírka zákonů*. 1989, částka 35, s. 1170.

Československo. Ústavní zákon č. 182 ze dne 28. prosince 1989, kterým se mění ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. In *Sbírka zákonů*. 1989, částka 37, s. 1234.

Československo. Zákon č. 184 ze dne 28. prosince 1989, kterým se mění zákon č. 31/1989 Sb., o jednacím řádu Federálního shromáždění. In *Sbírka zákonů*. 1989, částka 37, s. 1235

Československo. Ústavní zákon č. 46 ze dne 27. února 1990, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. In *Sbírka zákonů*. 1990, částka 46, s. 223-224.

Československo. Ústavní zákon č. 81 ze dne 29. března 1990, o změně názvu Československé socialistické republiky. In *Sbírka zákonů*. 1990, částka 19, s. 362.

Československo. Ústavní zákon č. 101 ze dne 20. dubna 1990, o změně názvu Československé federativní republiky. In *Sbírka zákonů*. 1990, částka 21, s. 404.

Československo. Ústavní zákon č. 158 ze dne 2. května 1990, kterým se doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění ústavního zákona č. 161/1989 Sb. In *Sbírka zákonů*. 1990, částka 29, s. 642.

Československo. Zákon č. 56 ze dne 29. ledna 1991, o jednacím řádu Federálního shromáždění. In *Sbírka zákonů*. 1991, částka 13, s. 266-283.

Československo. Zákon č. 206 ze dne 15. dubna 1992, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů*. 1992, částka 41, s. 1058.

Stenoprotokoly:

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Národní shromáždění československé 1918-1920, 1. schůze, část 1/4-4/4 (14.11.1918). Dostupné z WWW:
<<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001002.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001003.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001004.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Národní shromáždění československé 1918-1920, 13. schůze, část 1/2-2/2

(21.12.1918). Dostupné z WWW:
<<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/013schuz/s013001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/013schuz/s013002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1920-1925, PS a Senát, 1. schůze, část 1/1 (27.5.1920). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1925-1929, PS a Senát, 1. schůze, část 1/1 (27.5.1927). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1929-1935, PS a Senát, 1. schůze, část 1/1 (24.5.1934). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1935-1938, PS a Senát, 1. schůze, část 1/1 (18.12.1935). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1935-1938, PS a Senát, 2. schůze, část 1/1 (30.11.1938). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/002schuz/s002001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Prozatímní NS RČS 1945-1946, 2. schůze, část 1/4 (28.10.1945). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/002schuz/s002001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. Ústavodárné NS RČS 1946-1948, 2. schůze, část 1/3-3/3 (19.6.1946). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/002schuz/s002001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/002schuz/s002002.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/002schuz/s002003.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1948-1954, 2. schůze, část 1/3-3/3 (10.6.1948). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002002.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/002schuz/s002003.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1948-1954, 5. schůze, část 1/2-2/2 (14.6.1948). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/005schuz/s005001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/005schuz/s005002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1948-1954, 72. schůze, část 1/1 (21.3.1953). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/072schuz/s072001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1954-1960, 22. schůze, část 1/1 (19.11.1957). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/022schuz/s022001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1964-1968, 3. schůze, část 1/2-1/2 (12.11.1964). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/003schuz/s003001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/003schuz/s003002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1964-1968, 20. schůze, část 1/4-2/4 (29.3.1968). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/020schuz/s020001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/020schuz/s020002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. NS RČS 1964-1968, 21. schůze, část 1/2-2/2 (30.3.1968). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/021schuz/s021002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 6. schůze, část 1/2-2/2 (22.3.1973). Dostupné z WWW:
<<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/006schuz/s006001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/006schuz/s006002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 17. schůze, část 1/2-2/2 (28.5.1975). Dostupné z WWW:
<<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/017schuz/s017001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/017schuz/s017002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1971-1976, SL a SN, 18. schůze, část 1/3-3/3 (29.5.1975). Dostupné z WWW:
<<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/018schuz/s018001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/018schuz/s018002.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/018schuz/s018003.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1976-1980, SL a SN, 17. schůze, část 1/2-2/2 (22.5.1980).

Dostupné z WWW:

<<http://www.psp.cz/eknih/1976fs/slsn/stenprot/017schuz/s017001.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1976fs/slsn/stenprot/017schuz/s017002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1981-1986, SL a SN, 17. schůze, část 1/2-2/2 (22.5.1985).

Dostupné z WWW:

<<http://www.psp.cz/eknih/1981fs/slsn/stenprot/017schuz/s017001.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1981fs/slsn/stenprot/017schuz/s017002.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSSR 1986-1990, SL a SN, 21. schůze, část 1/1 (29.12.1989).

Dostupné z WWW:

<<http://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/021schuz/s021001.htm>>.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, KANCELÁŘ POSLANECKÉ SNĚMOVNY.
Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna [online]. c1995-2011 [cit. 2011-06-06]. FS ČSFR 1990-1992, SL a SN, 3. schůze, část 1/1 (5.7.1990). Dostupné z

WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/003schuz/s003001.htm>>.

Denní tisk:

Lidové noviny. 1918, roč. 26. ISSN 1802-6265.

Lidové noviny. 1920, roč. 28. ISSN 1802-6265.

Národní listy. 1918, roč. 58. ISSN 1214-1240.

Národní listy. 1920, roč. 60. ISSN 1214-1240.

Národní listy. 1927, roč. 67. ISSN 1214-1240.

Národní listy. 1934, roč. 74. ISSN 1214-1240.

Národní listy. 1935, roč. 75. ISSN 1214-1240.

Národní listy. 1938, roč. 78. ISSN 1214-1240.

Národní politika. 1918, roč. 36. ISSN 1802-5110.

Národní politika. 1920, roč. 38. ISSN 1802-5110.

Monografie, populárně vědecká literatura a články:

BĚLINA, Pavel aj. *Dějiny země Koruny české II. : Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha : Litomyšl : Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8.

BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel; ŠIMÁČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu : Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. 1005 s. ISBN 978-80-210-4844-7.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.* 1. vyd. Praha : Fragment, 2009. 306 s. ISBN 978-80-253-0752-6.

FORMÁČKOVÁ, Marie. *V hlavní roli Gustáv Husák*. 1. vyd. Mnichovice : BVD; Praha : Futura, 2009. 159 s. ISBN 978-80-87090-24-4; ISBN 978-80-86844-57-2.

GRONSKÝ, Ján; Hřebejk Jiří. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918-1945)*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1997. 244 s. ISBN 80-7184-458-6.

GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/A. (1945-1948)*. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 235 s. ISBN 80-246-0519-8.

GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)*. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 266 s. ISBN 80-246-0520-1.

GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968-1989)*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2000. 308 s. ISBN 80-246-0024-2.

GRONSKÝ, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa IV. (1989-1992)*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2001. 399 s. ISBN 80-246-0177-X.

GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I 1914-1945*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2.

GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II 1945-1960*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2006. 510 s. ISBN 80-246-1210-0.

GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III 1960-1989*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2007. 441 s. ISBN 978-80-246-1285-0.

GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV 1989-1992*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2007. 649 s. ISBN 978-80-246-1389-5.

JANUŠ, Jan. Jak se stal Gottwald prezidentem. *Živá historie*. 2009, roč. 2, č. 3, s. 50-51. ISSN 1802-2278.

JANUŠ, Jan. *Okolnosti zvolení Gustáva Husáka československým prezidentem*. Praha, 2010 (v rukopisu). 21 s. Práce pro SVOČ – Studentská vědecká odborná činnost. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra právních dějin.

JANUŠ, Jan. *Volba Klementa Gottwalda československým prezidentem*. Praha, 2008 (v rukopisu). 11 s. Esej na předmět Vývoj československého práva v letech 1948-1989. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce Jan Kuklík.

KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. 1. vyd. Praha : Paseka, 2004. 333 s. ISBN 80-7185-616-9.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938) : Díl první, Vznik budování, a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2. oprav. vyd. Praha : Libri, 2003. 571 s. ISBN 80-7277-195-7.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938) : Díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. 1. vyd.. Praha : Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938) : Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. 1. vyd. Praha : Libri, 2003. 803 s. ISBN 80-7277-119-1.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha : Dokořán, 2008. 502 s. ISBN 978-80-7363-146-8.

- KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad /1./ : Hrad a Pětka, Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. 1. vyd. Praha : Panevropa, 1996. 432 s. ISBN 80-85846-06-3.
- KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad /2./ : Kdo po Masarykovi?, Vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. 1. vyd. Praha : Panevropa, 1998. 591 s. ISBN 80-86130-02-9.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české Svazek XIII. 1918-1929*. 1. vyd. Praha : Litomyšl : Paseka, 2000. 821 s. ISBN 80-7185-328-3.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české Svazek XIV. 1929-1938*. 1. vyd. Praha : Litomyšl : Paseka, 2002. 767 s. ISBN 80-7185-425-5.
- KLUSÁKOVÁ-SVOBODOVÁ, Zoe. *Ludvík Svoboda : Životopis*. Dostupné z WWW: <<http://www.ludviksvoboda.cz/index.php?page=zivotopis2.htm>>.
- KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté : 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta 2010. 339 s. ISBN 978-80-204-2307-8.
- KOSATÍK, Pavel. *Manželky prezidentů : deset žen z Hradu*. 3. dopl. a rozš. vyd. Praha: Mladá fronta 2009. 411 s. ISBN 978-80-204-2077-0.
- KUKLÍK, Jan; GEBHART, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české Svazek XV.a 1938-1945*. 1. vyd. Praha : Litomyšl : Ladislav Horáček – Paseka, 2006. 623 s. ISBN 80-7185-582-0.
- KUKLÍK, Jan; KUKLÍK, Jan. *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy : Nejnovější dějiny*. 1. vyd. Praha : SPN – pedagogické nakladatelství, 2002. 216 s. ISBN 80-7235-175-3.
- KUKLÍK, Jan a kolektiv. *Vývoj československého práva 1945 – 1989*. 1. vyd. Praha, Linde, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.
- LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář : První československý premiér*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2007. 363 s. ISBN 978-80-7021-898-3.
- MALÝ, Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 1. vyd. Praha : Leges, 2010. 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4.

NOVÁK, Ladislav; PROCHÁZKA, Vladimír. *Kancléřem tří prezidentů*. 1. vyd. Praha : Petrklíč, 2002. 117 s. ISBN 80-7229-039-8.

PASÁK, Tomáš. *Emil Hácha (1938-1945)*. 1. vyd. Praha : Rybka Publishers, 2007. 444 s. ISBN 978-80-87067-04-8.

PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda : II. díl, Ústavní právo České republiky, Část 1. 2. podst. rozš. a dopl. vyd.* Praha : Linde, 2008. 797 s. ISBN 978-80-7201-694-5.

PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti : Úvahy a polemiky, 1/ Český stát a Němci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 413 s. ISBN 80-246-0489-2.

PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti : Úvahy a polemiky, 2/ O právech, svobodách a demokracii*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 285 s. ISBN 80-246-0564-3.

PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti : Úvahy a polemiky, 3/ Demokratický a laický stát*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1.

PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli : Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. 2. vyd. Praha : Brána, 2010. 326 s. ISBN 978-80-7243-437-4.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce : Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize, Od listopadu 1989 do června 1990*. 2. vyd. Praha : Prostor, 2009. 507 s. ISBN 978-80-7260-219-3.

ŠTROUGAL, Ladislav. *Paměti a úvahy*. 1. vyd. Praha : EPOCHA: Pražská vydavatelská společnost, 2009. 363 s. ISBN 978-80-7425-026-2. ISBN 978-80-7250-493-0.

TABERY, Erik. *Hledá se prezident : Zákulisí voleb hlavy státu*. 1. vyd. Praha : Respekt Publishing, 2008. 451 s. ISBN 978-80-903766-7-0.

TOMÁŠEK, Dušan; KVAČEK, Robert. *Causa Emil Hácha*. 1. vyd. Praha : Themis, 1995. 221 s. ISBN 80-85821-30-3.

Další internetové zdroje:

Antonín Novotný. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 4.2.2005, last modified on 6.6.2011 [cit. 2011-06-06].

Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Novotn%C3%BD>.

Antonín Zápotocký. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 29.9.2004, last modified on 10.5.2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Z%C3%A1potock%C3%BD>.

Citace 2.0 [online]. c2004-2011 [cit. 2011-06-06]. Citace 2.0. Dostupné z WWW:
<<http://www.citace.com/generator.php>>.

Československý rozhlas. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 21.2.2006, last modified on 30.10.2010 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%BD_rozhlas>.

Druhá republika. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 5.4.2005, last modified on 16.4.2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Druh%C3%A1_republika>.

Edvard Beneš. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 27.12.2003, last modified on 31.5.2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Edvard_Bene%C5%A1>.

Gustáv Husák. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 17.9.2004, last modified on 3.6.2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gust%C3%A1v_Hus%C3%A1k>.

Ludvík Svoboda. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 22.12.2004, last modified on 2.4.2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ludv%C3%ADk_Svoboda>.

Klement Gottwald. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 17.9.2004, last modified on 31.5.2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Klement_Gottwald>.

Sbírka zákonů. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 3.12.2005, last modified on 28.4.2011 [cit. 2011-06-06].

Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Sb%C3%ADrka_z%C3%A1kon%C5%AF>.

T. G. Masaryk. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 24.12.2003, last modified on 3.6.2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/T.G._Masaryk>.

Volba prezidenta Československé republiky. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 2.8.2010, last modified on 25. 4. 2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Volba_prezidenta_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_republiky>.

Volby do Sněmovny lidu Federálního shromáždění 1990. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 13.2.2007, last modified on 2.6.2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Volby_do_Sn%C4%9Bmovny_lidu_Feder%C3%A1ln%C3%ADho_shrom%C3%A1%C5%BEd%C4%9Bn%C3%AD_1990>.

Název práce v českém jazyce

Prezidentské volby v historii československého státu

Název práce v anglickém jazyce

Presidential elections in the history of the Czechoslovak state

Abstrakt v českém jazyce

Diplomová práce Prezidentské volby v historii československého státu porovnává jednotlivé úspěšné prezidentské volby, ke kterým došlo v historii československého státu, tedy v průběhu let 1918 až 1992. Rozebírá jejich legislativní podobu (psanou rovinu, na základě zákonů) i jejich faktický průběh (praktickou rovinu, na základě stenoprotokolů a jiných zdrojů) a tyto dvě roviny srovnává. Vedle toho práce porovnává prezidentské volby, k nimž došlo v období existence demokratického státu a v období vlády Komunistické strany Československa.

Proč jsem se rozhodl dané téma zpracovat, vyplývá již z úvodu této práce, kde jsou položeny i některé otázky, na které jsem v závěru práce odpověděl. Jde například o otázky typu: Spojuje něco jednotlivé prezidentské volby? Co bylo typické pro volby v demokracii a co v době vlády komunistického režimu? Byla některá z voleb protiústavní? Může znalost historického vývoje přispět k současným diskuzím o prezidentské volbě?

Práce je složena z celkem sedmi kapitol. První kapitola se skládá ze dvou podkapitol, první z nich rozebírá právní úprava prezidentské volby v letech 1918 až 1920 (a je dále rozdělena do čtyř dalších oddílů), druhá pak popisuje první zvolení T. G. Masaryka prezidentem. Šlo o živelnou volbu aklamací.

Druhá kapitola se v první podkapitole, složené ze čtyř oddílů, věnuje právní úpravě prezidentské volby do konce československé První republiky (tedy do 29. září 1938), ve druhé, skládající se z pěti oddílů, pak faktickému průběhu voleb v tomto období - nejprve v obecné rovině, poté třem volbám T. G. Masaryka prezidentem a následně volby Edvarda Beneše prezidentem. Tyto volby probíhaly dle příslušných ústavních a zákonných pravidel.

Třetí kapitola rozebírá prezidentské volby v období Druhé republiky a v prvním poválečném roce. Členěna je do tří podkapitol. První obsahuje obecné poznámky, druhá popisuje volbu Emila Háchy prezidentem, třetí pak poválečnou volbu Edvarda Beneše prezidentem. Volby v této době odrážely celosvětovou situaci.

Čtvrtá kapitola je o prezidentských volbách v období účinnosti Ústavy 9. května a příslušného zákona o volbě prezidenta republiky. Dělí se do dvou podkapitol (první je složena ze čtyř, druhá ze tří oddílů), z nichž první popisuje právní úpravu prezidentské volby v daném období, druhá postupně volbu Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého a Antonína Novotného.

Pátá kapitola je členěna obdobně a popisuje v první podkapitole (členěné do čtyř oddílů) právní úpravu v období účinnosti páté hlavy Ústavy Československé socialistické republiky. V druhé (v ní jsou dva oddíly) je pak popsáno další prezidentské zvolení Antonína Zápotockého a následně Ludvíka Svobody.

Šestá kapitola, věnující se volbám komunistických prezidentů v období účinnosti ústavního zákona o československé federaci, je strukturována podobně. Její první podkapitola (a její čtyři oddíly) se věnuje psané rovině volby, druhá podkapitola pak ve třech oddílech popisuje druhou prezidentkou volbu Ludvíka Svobody, první prezidentskou volbu Gustáva Husáka a jeho další dvě následující zvolení. Všechny komunistické volby se nesly v duchu rozhodnutí KSČ, částečně se v tomto odlišovalo pouze první zvolení Ludvíka Svobody.

Sedmá kapitola se věnuje situaci od Sametové revoluce do konce roku 1992, kdy se Československo rozpadlo. Má dvě podkapitoly, první (skládají se ze tří oddílů) popisuje legislativní změny související s prezidentskou volbou. Druhá se ve dvou oddílech věnuje dvěma postupným prezidentským zvolením Václava Havla.

V závěru je celkové shrnutí a odpovědi na v úvodu položené otázky. Jednotlivé volby se od sebe odlišovaly, v jednotlivých obdobích si ale byly podle předpokladu podobné. V období vlády Komunistické strany Československa probíhaly volby nedemokraticky (částečný rozdíl byl jen v případě prvního zvolení L. Svobody), ale ústavním a zákonným pravidlům té doby se patrně neprotivily. Povědomí o historické úpravě je prospěšné, hodí se i do současných diskuzí o volbě prezidenta.

Abstract in English

This thesis Presidential Elections in the history of the Czechoslovak state confronts individual successful Presidential Elections in the history of the Czechoslovak state from 1918 to 1992. Thesis describes its legislative forms (written level from acts) and its real processes (practical level from shorthand record and other sources) too. These two levels are compared to each other. Except it, the thesis compares Presidential Elections in the democratic state and in the period, when the Communist Party controls the Elections.

Why I choose this theme? I would like to answer on some questions from introduction, for example: Does something connect something individual Presidential Elections? What was characteristic for the Elections in the democracy and in the communistic regime? Was there something unconstitutional from the Elections? Can knowledge of the historical evolution contribute discussions about the Presidential Election at present?

The thesis is divided to seven chapters. First chapter has two subchapters, the first one (in four parts) is about legal regulations of the Presidential Election from 1918 to 1920, the second one describes first T. G. Masaryk's presidential election. It was uncontrolled election with acclamation.

Second chapter presents in first subchapter (and its four parts) legal regulations of the Presidential Election to the First Republic's end (29th September 1938). Second subchapter (and its five parts) is about the real procedure elections in this period – firstly in general level, secondary in the three T. G. Masaryk's presidential elections and thirdly Edvard Beneš's presidential election. These elections respected constitutional and legal rules.

Third chapter analyses the presidential elections in the Second Republic's period and in the first year after the Second World War. Third chapter has three subchapters. First subchapter contains general notes, second describes Emil Hácha's presidential

election and third Edvard Beneš's presidential election after the war. Elections mirrors global situation.

Chapter four is about presidential elections in the force of Constitution from 9th May and appropriate act about presidential election's period. It is structured to the two subchapters (first has four parts and second has three parts), first analyses legal regulations in this period, second gradual Klement Gottwald's presidential election, Antonín Zápotocký's presidential elections and Antonín Novotný's presidential election.

Fifth chapter looks similar. In first subchapter, which is composites to the four parts, is entertained about legal regulations in force of Constitution of Czechoslovak Socialistic Republic's period. In subchapter two and its two parts is described another Antonín Novotný's presidential election and after that Ludvík Svoboda's presidential election.

Chapter six is about presidential elections in force of constitutional law about Czechoslovak federation's period and this chapter is structured analogical. Its first subchapter (which has four parts) explains written level of election, second subchapter describes in three parts second Ludvík Svoboda's presidential election, first Gustáv Husák's presidential election and his two following elections. All communistic presidential elections were realized as dictate of Communist Party, first Ludvík Svoboda's election was little bit different in part.

Seventh chapter analyses situation from Velvet Revolution to the end of year 1992, when Czechoslovak breaks down into two states. Chapter seven is structured to two subchapters. The first one has three parts and describes legislative changes, related with presidential election. The second subchapter is about two Václav Havel's presidential elections.

In conclusion contains summary and answers on questions from the introduction. Individual elections were different from each other, but these elections were, according to premise, similar in same period. Elections were in the rule of Communist Party's period undemocratic (difference is in first Ludvík Svoboda's election in part), but no

unconstitutional and no unlawful. Knowledge about legal regulations is favorably and it is good for present discussion about presidential election too.

Klíčová slova – Key words

prezident –volby - Československo

president –elections - Czechoslovak